

# Verbien ruotsinkieliset käännösvastineet teoksessa *Hetki lyö, Risto Räppääjä*

Kontrastiivinen tutkimus liike- ja  
puheaktiverbien käännösvastineista

Marika Salo

Pro gradu -tutkielma

Kieliasiantuntijan linja, suomen kieli

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Helmikuu 2022

*Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.*

## TURUN YLIOPISTO

Kieli- ja käännöstieteiden laitos / Humanistinen tiedekunta

SALO, MARIKA: Verbien ruotsinkieliset käännösvastineet teoksessa *Hetki lyö*, Risto Räppääjä. Kontrastiivinen tutkimus liike- ja puheaktiverbien käännösvastineista.

Pro gradu -tutkielma, 48 s.

Kieliasiantuntijan linja, suomen kieli

Helmikuu 2022

---

Tutkin pro gradu -tutkielmassani verbien ruotsinkielisiä käännösvastineita teoksen *Hetki lyö*, Risto Räppääjä käännöksessä *Nu gäller det*, Risto Rappare. Teoksen ovat kirjoittaneet Sinikka ja Tiina Nopola. Tarkastelen puheakti- ja liikeverbejä. Tutkielmassani keskityn odotuksenvastaisiin ja merkitykseltään eroaviin käännösvastineisiin ja -ratkaisuihin. Esiintymiä on yhteensä 78, joista 37 on liikeverbejä ja 41 puheaktiverbejä.

Päälähde tutkielmassani ja luokittelussani on Anneli Pajusen *Argumenttirakenne: Asiantilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä* (2001). Olen luokitellut verbit ryhmiin Pajusen luokittelumalliin nojaten. Liikeverbit on jaettu seuraaviin alaluokkiin: kulkemisverbit, ajamisverbit, juoksemisverbit, liikahtamisverbit, heittämisverbit, kosketus- ja asettamisverbit sekä luokittelemattomat esiintymät. Puheaktiverbit on jaettu seuraavasti: huutamisverbit, valittamis- ja tiuskimisverbit, neutraalit verbit, joiden yhteydessä on käytetty adverbia, ja luokittelemattomat esiintymät. Ryhmä valittamis- ja tiuskimisverbit on oma luokitteluni, koska tällaista ryhmää ei ole Pajusen mallissa eroteltu.

Tutkielmassani olen pohtinut paljon hyperonyymi–hyponyymisuhteita eli sitä, missä suhteessa alkuperäistekstin verbit ja käännösverbit ovat toisiinsa, toisin sanoen sitä, onko käännetty verbi alkuperäistekstin ala- vai yläkäsitteitä. Omassa materiaalissani on esimerkiksi *huristaa* käännetty ruotsin kielen *köra*-verbillä, joka kuvaa ajamista muttei tarkemmin ajamisen tapaa. Toisaalta käännöksiä esiintyy myös toiseen suuntaan: *gorma*-verbi on alkuperäistekstissä pelkästään *huutaa*, eikä alkuperäistekstin verbi siis kuvaa samanlaista kovaa tai aggressiivista huutoa kuten *gorma*.

Verbitasovaihtelua esiintyy molempiin suuntiin. Käännös ei siis aina ole yksinkertaistettu, vaikka niin olisi voinut teorian pohjalta olettaa. Itse asiassa käännös on semanttisesti täsmällisempi ruotsinnoksessa useammin kuin oletin, alkutekstin verbit kuitenkin hieman useammin tarkempia kuin käännöksessä. Vaikeasti luokiteltavia tapauksia on runsaasti, koska verbien sävyerot käännöksessä ja alkuperäistekstissä ovat merkittävät tai verbi on käännetty jollain muulla tavoin kuin verbillä. Puheaktiverbeissä kääntäjä käyttää usein verbejä, joissa käännöksessä saa eri käsityksen tilanteesta kuin alkuperäistekstissä. Ruotsinnoksessa on myös useita tapauksia, joissa alkutekstin melko tarkka verbi on käännetty niin, että ruotsinkielinen verbi on melko neutraali, mutta puhumisen tapaa on täsmennetty adverbilla. Esimerkiksi neutraali *säga*-verbi on saanut yhteyteensä puhumisen tapaa tarkemmin ilmaisevan adverbien. Aineistossani liikeverbejä ei ole adverbilla täsmennetty, vaan adverbien käyttö liittyy ainoastaan puheaktiverbien käännösvastineisiin.

Asiasanat: puheaktiverbit, liikeverbit, käännösvastine, kontrastiivinen lingvistiikka, ruotsin kieli

## Sisällys

1. Johdanto.....	2
1.1. Tutkimusaihe, -materiaalit ja -metodit .....	2
1.2. Aiempi tutkimus.....	5
2. Kääntämisestä.....	7
2.1. Teoriaa kääntämisestä ja kääntämisen tutkimuksesta.....	7
2.2 Kontrastiivinen analyysi .....	8
2.3 Kääntämisen ongelmakohtista .....	8
2.4. Lastenkirjallisuudesta ja sen kääntämisestä .....	9
3. Aineiston liike- ja puheaktiverbien analyysi Pajusen argumenttirakennemallin pohjalta 11	
3.1. Liikeverbit.....	12
3.1.1. Kulkemisverbit.....	13
3.1.2. Ajamisverbit.....	18
3.1.3. Juoksemissverbit.....	18
3.1.4. Liikahtamisverbit.....	20
3.1.5. Heittämissverbit .....	21
3.1.6. Lyömissverbit .....	22
3.1.7. Kosketus- ja asettamisverbit.....	23
3.1.8. Luokittelemattomat esiintymät.....	24
3.2. Puheaktiverbit.....	27
3.2.1. Huutamissverbit.....	27
3.2.2. Valittamis- ja tiuskimisverbit .....	31
3.2.3. Neutraali verbi + adverbi .....	33
3.2.4. Luokittelemattomat esiintymät.....	35
4. Tulokset ja pohdinta.....	39
5. Lähteet.....	43

# 1. Johdanto

## 1.1. Tutkimusaihe, -materiaalit ja -metodit

Tässä tutkielmassa tarkastelen *Hetki lyö, Risto Räppääjä* -teoksen verbejä ja vertaan niitä saman teoksen ruotsinnoksessa *Nu gäller det, Risto Rappare* esiintyviin verbien käännösvastineisiin. Kyseessä on kontrastiivinen tutkimus. Tieteen termipankki määrittelee kontrastiivisen kielentutkimuksen kielitieteen osa-alueeksi, ”jonka tavoitteena on kieliä vertailemalla kuvata niiden välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä tietyn teoreettis-metodisen kehityksen puitteissa” (Tieteen termipankin kotisivu, viitattu 5.8.2021). Seija Tiisala lisää, että systemaattinen vertailu tapahtuu myös saman kielimallin mukaan. Vertailussa voi olla kaksi tai useampia kieliä. (Tiisala 1997: 8).

Olen lukenut teoksia rinnakkain ja valinnut tutkimusaineistoon ne verbit, joiden käännösvastineissa on merkittäviä eroja alkutekstin verbeihin nähden. Halusin tarkastella nimenomaan eroavaisuuksia, koska koin sen mielekkäänä, ja aineistoa oli myös tarvetta rajata sopivan kokoiseksi. Jos olisin valinnut kaikki verbit, tutkielmasta olisi tullut liian pitkä. Tarkastelen erityisesti liikeverbejä ja puheaktiverbejä. Olen valinnut tarkasteluun nämä ryhmät, koska ne olivat suhteellisen selkeitä ryhmiä, ja lisäksi niitä käytetään lastenkirjoissa paljon. Materiaaliini kuuluu yhteensä 78 verbiesiintymää, joista liikeverbiesiintymiä on 37 ja puheaktiverbiesiintymiä 41. Jos aineistossa esiintyy sama verbi useampaan kertaan, se on saatettu kääntää ruotsiin eri tavalla, ja tarkasteluun ovat siis valikoituneet juuri ne verbit, joiden käännösvastineissa on semanttisia eroavaisuuksia. Lähes kaikki verbit kuvaavat ihmisen liikettä tai ääntelyä, mutta joissakin esimerkeissä liikkuja tai ääntelijä on myös koira, kuten teoksessa esiintyvä Vanessa. Laitteiden pitämää ääntä aineistossa ei kuvata.

Kääntäminen on aina kiinnostanut minua. Valitsin aineistoksi lastenkirjan, koska halusin tutkia lastenkirjojen kieltä. Risto Räppääjä -sarja valikoitui sillä perusteella, että siitä ei ole tehty vielä paljon tutkimusta, kun vertaa vaikka Muumeihin. Pidän lastenkirjallisuutta itseisarvoisena tutkimuskohteena, ja kotimaisen lastenkirjallisuuden kieltä – ehkä Muumeja lukuun ottamatta – on tutkittu vielä suhteellisen vähän. Suomessa vuosittain julkaistavasta lastenkirjallisuudesta 75–85 prosenttia on käännöskirjallisuutta, minkä takia käännetyn

lastenkirjallisuuden kieli on mielenkiintoista. Lisäksi lapsi tutustuu todennäköisesti ensin käännöskirjallisuuteen, koska sitä on julkaistu niin paljon enemmän ja käännöskirjallisuutta on myös tärkeää tutkia (Puurtinen 2005: 211.) Lastenkirjallisuus on aikuisten kirjoittamaa kirjallisuutta lapsille, joten kirjallisuudessa käytetyissä verbeissä voi olla eroja esimerkiksi aikuisten aikuisille kirjoittamaan kirjallisuuteen verrattuna. Siksi lastenkirjallisuudessa käytetty kieli on mielekäs tutkimusaihe. Olisi kiinnostavaa myös tutkia, onko kääntäjä ottanut huomioon lapsen sanavaraston vai ali- tai yliarvioiko hän lapsen kielellisiä kykyjä. Käännöskieliparit ovat suomi–ruotsi, koska äidinkieleni on ruotsi.

Olen kirjoittanut kandidaatintutkielmani *Hetki lyö, Risto Räppääjä* -romaanin ruotsinnoksen käännösratkaisuista vuonna 2015 (Salo 2015). Tarkastelin tässä tutkielmassa kolmen sanaluokan sanoja: substantiiveja, adjektiiveja ja verbejä. Keskityin tarkastelemaan korvauksia, lisäyksiä ja poisjättöjä. Osa pro gradu -tutkielmassa käytetyistä esimerkeistä on samoja kuin kandidaatintutkielmassa. Kandidaatintutkielmani pohjalta hypoteesini on, että verbien ruotsinkieliset käännösvalinnat luovat käännöksestä kohteliaamman, neutraalimman ja vähemmän huumoria sisältävän lastenromaanin.

Risto Räppääjä -kuvakirjasarjan ovat kirjoittaneet siskokset Sinikka ja Tiina Nopola (Sinikka ja Tiina Nopolan yhteinen kotisivu Risto Räppääjästä, viitattu 6.2.2022). Sinikka Nopola (1953–2021) oli koulutukseltaan humanististen tieteitten kandidaatti, mutta töitä hän teki vapaana kirjailijana ja journalistina. Tätä työtä hän teki vuodesta 1985 alkaen. (Tammen sivut Sinikka Nopolan biografia, viitattu 6.2.2022) Tiina Nopola (1955–) taas on koulutukseltaan erityislastentarhanopettaja (Kirjasampon sivut Tiina Nopola, viitattu 6.2.2022.) Tiina Nopola tekee nykyään työtä lastenkirjailijana, näytelmäkirjailijana ja elokuvakäsikirjoittajana (Tammen sivut Tiina Nopolan biografia, viitattu 6.2.2022).

Risto Räppääjä -sarjaan kuuluu tällä hetkellä 20 lastenromaania, joskaan sarja ei jatkune enää Sinikka Nopolan kuoleman jälkeen. Lisäksi Risto Räppääjä -sarjaan on tehty monta oheiskirjaa, muun muassa liikennekirja ja kaverikirja. Risto Räppääjä -kirjasarjaa julkaisee kustannusyhtiö Tammi. (Tammen sivut Risto Räppääjä -kirjasarja, viitattu 10.2.2022) Risto Räppääjä -kirjoja on tähän mennessä käännetty ainakin seitsemälle eri kielelle, esimerkiksi japaniksi, viroksi, tanskaksi ja ruotsiksi. Kaikkia teoksia ei ole käännetty kaikille kielille, vaan jollekin kielelle on saatettu kääntää vain yksi tai kaksi kirjaa. Ruotsiksi sarjan kirjoja on käännetty neljä ensimmäistä kirjaa. (Risto Räppääjä -kirjojen käännökset, viitattu 10.2.2022). Työssäni käsittelemä kirja on sarjan ensimmäinen osa *Hetki lyö, Risto Räppääjä*.

Kirjojen lisäksi Risto Rappääjä on tullut tunnetuksi muun muassa elokuvista, tv-sarjasta ja musikaaleista. (Risto Rappääjä näytelmät, musikaalit ja elokuvat, viitattu 10.2.2022). Kirjasarja kertoo Risto Rappääjä -nimisestä pojasta, joka asuu tätinsä kanssa kerrostaloasunnossa, sekä heidän naapureistaan, esimerkiksi herra Lindbergistä. Huumori ja väärinkäsitykset ovat keskeinen osa kirjoja. *Hetki lyö, Risto Rappääjä* (1997) on siis lastenkirjasarjan ensimmäinen osa ja sen ovat kuvittaneet Aino Havukainen ja Sami Toivonen. Kuvitus on tässä teoksessa merkittävässä roolissa, koska se sisältää paljon huumoria, ja tämänkaltaista kuvakirjaa käännettäessä kuvitusta ei tule jättää huomioimatta, sillä kuvitus vaikuttaa tekstin tulkintaan.

Teoksen *Hetki lyö, Risto Rappääjä* on käänntänyt ruotsiksi Merit Wager. Käännös *Nu gäller det, Risto Rappare* on suunnattu ruotsalaisille lapsille. Tästä kertoo paitsi käännöksen julkaissut kustantamo (Bonnier Carlsen), joka on ruotsalainen, myös sanasto, joka eroaa suomenruotsista. Esimerkiksi sana *trekant* ei ole suomenruotsille tyypillinen sana (alkutekstissä *kolmio*). Suomenruotsille tyypillisempi sana olisi *triangel*. Lisäksi herra Lindbergin kysymys *Onko sinulla jotain asiaa?* on käännetty ruotsiin vanhahtavalla ja ylätyylisellä ilmauksella *Vill du mig något?*. Tämä ilmaus ei ehkä ole suomalaislapsille tuttu. Käännöksessä sanastoa on myös kotoutettu (ks. luku 2.3.). Puhekieliset ja arkiset ilmaukset sinänsä olisivat yleiskielisen tekstin vastaisia, mutta koska kyseessä on proosateos, tyyli voisi olla vapaampi. Esimerkiksi joitakin suomenruotsalaisia arki-ilmauksia olisi mahdollista käyttää. Käännöksessä on käytetty yleiskielisempää sanaa *flervåningshus*, kun taas suomenruotsille tyypillisempi olisi epävirallisempi *högghus*. Kohdeyleisö on saattanut vaikuttaa käännösvalintoihin myös verbien suhteen. Kuvitus on molemmissa kirjoissa sama.

Käytän tässä tutkielmassa Anneli Pajusen teosta *Argumenttirakenne: Asiaintilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä* (2001) ensisijaisena teorialähteenä. Useimmat verbiryhmät ja niiden kuvaukset noudattavat siis Pajusen luokitusmallia. Tutkimani verbit ovat pitkälti yleiskielisiä, koska tarkastelemani teos on lastenkirjallisuutta, jossa pyritään yleensä ymmärrettävyyteen. Puurtisen mukaan lastenkirjallisuus tutkimuskohteena on ollut marginaalinen. Kääntäjä kiinnittää enemmän huomiota tekstien ymmärtävyyteen. Aikuistenkirjallisuudesta lastenkirjallisuus eroaa ainakin aiheeltaan, kerrontatekniikoiltaan ja kieleltään. (Puurtinen 2000: 106) Lastenkirjojen kielessä pyritään yleensä selkeyteen, koska lasten sanavarasto ei vielä sisällä kovin monimutkaisia ilmauksia.

Suurin osa tässä tutkielmassa käyttämistäni verbikategorioista on peräisin Pajuselta. Muut kategoriat perustuvat aineistosta löytyneisiin verbeihin, jotka eivät sovi suoraan Pajusen luokitteluun.

Olen käyttänyt analyysissäni WSOY pron suomi–ruotsi–suomi-sanakirjaa ja MOT-sanakirjaa. Viittaan jatkossa WSOY:n sanakirjaan lyhenteellä W ja MOT-sanakirjaan lyhenteellä M. (MOT-sanakirjan kotisivu, viitattu 1.2.2022) Tämän lisäksi käytän analyysissäni välillä natiivipuhujan intuitiota, koska kaikkien sanojen käännökset tai ainakin ne, jotka sopisivat kontekstiin, eivät aina löydy sanakirjoista.

Tutkielmani etenee seuraavasti: Alaluvussa 1.2. esittelen lyhyesti aiempaa tutkimusta verbien kääntämisestä ja lastenkirjallisuuden kääntämisen haasteista. Luvussa 2 kerron kääntämisen teoriasta. Alaluku 2.2. käsittelee nimenomaan lastenkirjallisuuden kääntämistä. Luvussa 3 esittelen Anneli Pajusen verbiteoriaa ja ne verbiryhmät, joita tässä tutkimuksessa käsittelen. Luvussa analysoin myös tutkimusmateriaalin. Luku 3.1. käsittelee liikeverbejä ja luku 3.2. puheaktiverbejä. Näiden yhteydessä esittelen tutkimuksen tuloksia. Luvussa 4 kokoan tutkimuksen tuloksia yhteen ja pohdin käänösvastineiden vaikutusta käänöksen kokonaistunnelmaan..

## 1.2. Aiempi tutkimus

En löytänyt aiempaa tutkimusta verbien kääntämisestä juuri lastenkirjallisuudessa. Sen sijaan verbien kääntämistä aikuisille suunnatussa kaunokirjallisuudessa on tutkittu jonkin verran.

Maria Koch on aiemmin tutkinut liikeverbien kääntymistä suomesta ruotsiin (2005). Aineistonaan hän on käyttänyt Arto Paasilinnan romaania *Jäniksen vuosi* ja sen ruotsinnosta *Harens år*. Hän on tutkinut kuinka alkuperäisteoksen liikeverbit on ruotsinnettu. Hän on nimenomaan tutkinut ihmiskehon ja eläinten liikkeitä. Hänen tutkimuksessaan keskeisinä käsitteinä ovat sisäkkäisyys ja limittäisyys. Sisäkkäisyys tarkoittaa sanojen hierarkkisuutta, jossa on esimerkiksi yläkäsite *juoma* ja sen alakäsitteet *kahvi* ja *konjakki*. Limittäisyys tarkoittaa sitä, että sanoilla on osittain sama merkitys. Tutkimuksessaan Koch on jaotellut verbit kolmeen kategoriaan niiden limittäisyysasteen perusteella. Tutkimuksen tuloksena Koch toteaa, että alkutekstin verbit ovat värikkäämpiä



kuin niiden käänkösvastineet. Toisin sanoen käänkösvastine oli ylempällä hierarkkisella tasolla alkuperäistekstin verbiin nähden. Esimerkiksi *pinkoa* oli käännetty *springa*-verbillä. (Koch 2005 :1–3, 25, 66–69) Kochin tutkimustulos vahvisti hypoteesiani siitä, että verbien käänkösvastineet olisivat alkuperäistekstin verbejä yksinkertaisempia.

Lastenkirjallisuuden kääntämisen ongelmakohtia on tutkinut Pia Maljanen pro gradussaan (2000). Tutkimuksen aineistona on ollut neljä muumikirjaa: *Trollkarlens hatt*, *Farlig midsommar*, *Pappan och havet* ja *Sent in november*. Hän on tutkinut niitten kirjojen suomennoksia ja englanninnoksia ja todennäköisesti verrannut niitä myös alkuperäisteoksiin. Maljanen on keskittynyt varsinaisesti lastenkirjallisuuden kääntämisen ongelmiin, ja toteaa toisaalta, että lastenkirjallisuuden kääntäminen on niin sanotun aikuisten kirjallisuuden kääntämistä helpompaa, koska sanasto on usein yksinkertaisempaa. Toisaalta lastenkirjallisuutta käännettäessä tulee ottaa huomioon, että kyseessä on aikuisen lapselle kirjoittama teos, ja niin kirjailijan kuin kääntäjän tulee asettua lapsen asemaan. Verratessaan alun perin ruotsiksi kirjoitettujen muumikirjojen suomennoksia ja englanninnoksia Maljanen huomasi, että englanninnoksissa erilaisia kulttuuriadaptaatioita on käytetty enemmän kuin suomennoksissa. (Maljanen 2000: 61-62) Päättelmä perustunee siihen, että suomenkielisen ja ruotsinkielisen maailman kulttuurit eroavat toisistaan vähemmän kuin ruotsinkielisen ja englanninkielisen maailman kulttuurit.

Risto Rääpääjä -kirjoja on tutkinut aiemmin Anna Kerttu Ruuska pro gradussaan (2014) *Perheiden moninaisuus: Risto Rääpääjä -lastenkirjasarjan erilaiset perheet*. Tämä pro gradu on tehty Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitokselle. Risto Rääpääjä saa isän - teos oli yhtenä aineslähteenä Hanna Jurvelinin pro gradussa (2019), jossa hän tutki tyttöyden representaatioita lastenkirjallisuudessa. Sirja Jurvanen puolestaan on käyttänyt aineslähteenä Risto Rääpääjä -elokuvia pro gradussaan *Lasten tulkintoja Risto Rääpääjä - elokuvien naishahmoista* (2015).

Kielitieteen graduja samasta kirjasarjasta en löytänyt.

## 2. Kääntämisestä

### 2.1. Teoriaa kääntämisestä ja kääntämisen tutkimuksesta

Kääntämisessä yritetään löytää oikeat ja sopivat kohdekieliset käännösvastineet alkuperäiselle, lähtökieliselte tekstille. Keskeinen termi käännotutkimuksessa on ekvivalenssi. Käännöstieteessä käsite merkitsee yleisesti käännösvastinesuhteita. (Ingo 1990: 96, 215) Ekvivalenssi on perinteisin kääntämiseen liittyvä termi. Ekvivalenssi tarkoittaa vastaavuutta lähtö- ja kohdekielisen tekstin välillä. Hyvä käännos mielletään niin, että se on uskollinen alkutekstille. Samoin kääntäjää pidetään hyvänä, jos hän on näkymätön ja tekstille uskollinen. Hyvän käännöksen käyttötarkoitus on sama kuin alkuperäistekstin. (Oittinen 1995: 31)

Mikäli täysin vastaavaa käännösvastinetta kohdekielestä ei löydy, voidaan käyttää erityyppisiä ratkaisuja. Näitä ovat esimerkiksi limittaiset tai viereiset ilmaukset. Limittäisyys tarkoittaa sitä, että usealla sanalla on sama merkitys. Harvoin kahden sanan merkitys on tismalleen sama. Vaikka sanat *kipeä* ja *sairas* ovat usein vapaasti vaihdettavissa keskenään, on niiden välillä kuitenkin löydettävissä merkitysero. Viereisyys on käsitteenä melko lähellä limittäisyyttä, mutta viereiset sanat eivät kuitenkaan koskaan ole toistensa kanssa synonyymisia. Sanoilla on kyllä yhteisiä merkitystekijöitä, mutta niitä ei voi käyttää toistensa tilalla ilman että merkitys muuttuu. (Ingo 1990: 148–149) Esimerkiksi *lyödä* ja *läimäyttää* ovat limittäisiä sanoja, mutta lauseen tarkka merkitys muuttuu, jos toinen verbi korvataan toisella.

On olemassa sellaisia sanoja, jotka merkityskentältään sisältyvät kokonaan hierarkiassa ylempänä oleviin sanoihin. Tätä semanttista ilmiötä kutsutaan sisäkkäisyydeksi. (Ingo 1990: 147) Esimerkiksi sanat *ruusu* ja *tulppaani* ovat hierarkkisesti *kukka*-sanan alapuolella. *Kukka*-sanan yläpuolella taas on sana *kasvi*. Hierarkkisesti ylempää käsitettä kutsutaan hyperonyymiksi, ja sen alapuolella ovat hyponyymit (Ingo 1990: 147). Esimerkiksi *kukka*-sana on *tulppaani*-sanan hyperonyymi, ja *tulppaani* *kukka*-sanan alapuolella hyponyymi.

Ingon (1990: 148) mukaan kääntäjän täytyy löytää käännösvastine lähtötekstin sanalle samalta hierarkkiselta tasolta. Tämä on hyvän kääntäjän tavoite.

## 2.2 Kontrastiivinen analyysi

Kontrastiivinen analyysi on perinteisesti kahden tai mahdollisesti myös useamman kielen rakenteiden eroavaisuuksien ja samankaltaisuuksien vertailua. Molemmista kielistä hankitaan esimerkiksi tietty kieliaines ja niitä verrataan keskenään. Kummastakin kielestä otetaan saman kategorian sana tai rakenne ja niitä verrataan keskenään. Kari Sajavaaran mukaan voidaan esimerkiksi vertailla suomen ja englannin genetiiviä. (Sajavaara 1980: 206) Tiisala puolestaan määrittelee kontrastiivisen analyysin seuraavasti: ”Kontrastiivinen analyysi on kahden tai useamman kielen kaikilla kielen eri tasoilla saman kielioppimallin mukaan tapahtuvaa systemaattista vertailua, jossa tarkastellaan kielten välisiä eroavaisuuksia ja yhtäläisyyksiä” (Tiisala 1997: 8).

Omassa tutkielmassani keskityn pelkästään liikeverbien ja puheaktiverbien käänkösvastineiden eroavaisuuksiin.

## 2.3 Kääntämisen ongelmakohdista

Yleisenä kääntämisen haasteena kääntäjälle tulee vastaan lähde- ja kohdekielten lukijoiden erilaiset taustatiedot, joita tarinan ymmärtämiseen tarvitaan. Mitä suuremmat kulttuurierot ovat lähde- ja kohdekielellä, sen haastavampaa on kääntäjän työ. Kulttuurierot kattavat koko elinympäristön. Kääntäessä kääntäjän tulee aina myös muistaa, että kohdekielen lukijat elävät yleensä erilaisessa yhteiskunnassa kuin alkuperäistekstin lukijat. Tällöin kääntäjän rooliksi jää pohtia, mitä asioita täytyy muokata tai muuttaa, jotta kohdelukijat ymmärtävät tekstin tai saavat vastaavanlaisen lukukokemuksen kuin alkuperäistekstin lukijat. Joskus kääntäjä joutuu ymmärrettävyyden vuoksi myös jättämään asioita käänöksestä pois, mikä köyhdyttää tekstiä. (Vehmas-Lehto 1999: 102–105) Minun tutkimieni lastenromaanien maiden kulttuurierot ovat pieniä.

Yksi haaste ovat myös konventioerot, kuten kaavamaiset ilmaukset ja etikettiin liittyvät seikat. Yleensä noudatetaan kohdekielen käytänteitä. Esimerkiksi käyttöohjeissa käytetään englannissa usein imperatiivia ja suomessa usein passiivia. Etikettiin liittyviin asioihin taas kuuluu esimerkiksi puhuttelu. Esimerkiksi saksalaisesta olisi todennäköisesti sopimatonta sinutella vierasta ihmistä. (Vehmas-Lehto 1999: 107–108)

Eroja voi olla myös kielellisten keinojen käyttötaajuudessa. Esimerkiksi jossain kielissä suositaan verbejä ja toisissa substantiiveja. Myös lauseiden pituuksissa voi olla eroja.

Määrällisiä eroja voi olla vaikea tiedostaa, mutta käännöksen tulisi olla myös määrällisiltä tekijöiltään luontevaa kohdekieltä. Esimerkiksi ruotsin kielessä suositaan paljon verbejä kun taas saksassa suositaan substantiiveja. (Vehmas-Lehto 1999: 110) Usein käännöstekstit ovat sanastoltaan ja lauserakenteeltaan yksinkertaisempia kuin niiden alkuperäistekstit. Usein myös käännöksissä suositaan vähemmän luovia ja tavanomaisia käännösratkaisuja. (Puurtinen 2005: 220) Sanaston yksinkertaistumista pidetään yhtenä niin sanotuista käännösuniversaaleista. Käännösuniversaaleilla tarkoitetaan kaikille käännöksille tyypillisiä piirteitä. (Nevalainen 2005: 139)

Normaalisti kääntäjät kääntävät vieraasta kielestä omalle äidinkielelleen. (Ingo 1990: 302) Ulla Palomäki taas kertoo, että kääntämisen opinnoissakin kohdekielen asema on hyvin tärkeä. Kääntäjän on hallittava äidinkielenä oikeakielisyysvaatimuksien lisäksi kielten eri tyyllilajit. Kun lukija arvioi käännöstä, hän kiinnittää aina huomiota kääntäjän käyttämään suomen kieleen, riippumatta siitä onko virhe jo esimerkiksi alkuperäistekstissä. (Palomäki 2004: 21–22)

#### 2.4. Lastenkirjallisuudesta ja sen kääntämisestä

Lastenkirjallisuuden tärkeänä ominaisuutena pidetään luettavuutta. On tasapainoilua sen välillä, pitäisikö lastenkirjojen kielen olla monimutkaista ja kartuttaa lapsen sanavarastoa vai yksinkertaista niin että lapsi todennäköisemmin ymmärtää lukemansa (Puurtinen 2000: 109.) Barbara Wall taas pohtii kirjailijan suhdetta lapsilukijaan. Hänen mukaansa keskeisin lastenkirjallisuuden muusta (kauno)kirjallisuudesta erottava tekijä on kirjailijan suhde oletettuun lukijaan eli lapseen. Hänen näkemyksensä on, että kirjasta ei vielä tee lastenkirjaa esimerkiksi lapsipäähenkilö tai kirjan aihe. (Wall 1994: 234). Wall (1994: 22) kiteyttää ajatuksensa seuraavasti: "Consciousness of audience is at the heart of the narrative process as it is undertaken by writers of stories genuinely for children." Lastenkirjallisuudessa voidaan toisaalta hänen mukaansa nähdä kaksi tasoa: yksi, joka on tarkoitettu lapselle ja toinen, joka on tarkoitettu aikuiselle. Yhtenä laadukkaan lastenkirjan piirteenä Wall pitää sitä, että sen lukeminen on antoisaa myös aikuislukijalle. (ibid.) Myös Riitta Oittinen pitää tärkeänä, että myös aikuislukija voi nauttia teoksesta (Oittinen 2000: 34). Risto Räppääjä -kirjasarja on hyvä esimerkki lastenkirjasarjasta, missä on huumoria sekä lapsille että aikuisille. Kirjat toimivat siis kahdella tasolla: ne viihdyttävät sekä lasta että esimerkiksi lapselle ääneen lukevaa aikuista.

Ääneenluettavuus on tärkeä pitää mielessä kun puhutaan lastenkirjasta. Pitäisi pyrkiä siihen, että kirja on miellyttävää ääneenluettavaa myös aikuiselle. Lasten ja aikuisten välinen kokemusten jakaminen on keskeinen osa lastenkirjallisuutta, mikä myös kääntäjän täytyy ottaa huomioon. Kääntäjän täytyy huomioida, ettei tarinaa kuunteleva lapsi välttämättä vielä osaa lukea. Lapsi ei myöskään yleensä tiedä tai välitä, onko kirja käänös vai ei. (Oittinen 2000: 32-34) Yleensä lapsi kiinnittää vain huomiota siihen, millainen tarina on, esimerkiksi hauska tai jännittävä.

Usein kääntäjän ratkaisut lastenkirjallisuuden kääntämisessä liittyvät yhteiskunnan ja kääntäjän lapsikäsitteeseen. Lapsikäsite vaikuttaa useilla tasoilla esimerkiksi siinä, miten kääntäjä haluaa korostaa pedagogista puolta eli opettaa lasta. Oittinen (2004) esittelee Göte Klingsbergin näkemyksiä lastenkirjallisuudesta ja sen kotouttamisesta. Klingsbergin mukaan kääntäjän on otettava huomioon lasten kiinnostuksen kohteet, tarpeet, tunne-elämä, ennakkotiedot ja lukutaito. (Oittinen 2004: 119) Koska se henkilö, joka arvioi lasten kielellisiä kykyjä, on aikuinen, lapsilukijaa saatetaan yli- tai aliarvioida (Täppinen 2003: 30).

Jos kohdekielen lukija ei oletettavasti tunnista esimerkiksi kulttuurierojen takia jotakin ilmiötä, tekstiä voidaan käännettäessä kotouttaa. Lähtökielen sana tai ilmiö korvataan jollakin kohdekielen oletetulle lukijalle tutummalla sanalla tai ilmiöllä. (Ingo 1990: 216) Aineistossani *Rauha*-henkilön nimi on käännetty *Ritaksi*. Oletettavasti *Rauha*-nimi olisi ruotsalaisille lapsille liian outo. Kandidaatintutkielmassani oli esimerkiksi virke, jossa substantiivi *saunavihta* oli käännetty ruotsiin sanalla *metspö*. *Metspö* merkitsee 'onkea'. Luultavasti kääntäjä on ajatellut, että ruotsalaiset lapset eivät tunnista saunavihtaa, vaikka sille on olemassa käänösvastine *bastukvast*.

Lastenkirjankääntäjän tulee ottaa huomioon myös kirjan kuvitus, mikäli sellainen on. Kuvan kautta teksti saa uusia ulottuvuuksia. Yleensä kuva täydentää tekstiä lastenkirjallisuudessa, ja voi myös poiketa sanallisesta sisällöstä. Kuvakirjaa luetaan usein ääneen, ja kuvitus rytmittää lukemista. (Oittinen 2007: 177-178) Kaikki Risto Rappääjä -sarjan lastenkirjat ovat kuvakirjoja.

### 3. Aineiston liike- ja puheaktiverbien analyysi Pajusen argumenttirakennemallin pohjalta

Anneli Pajunen (2001) esittelee luokittelun merkitykseltään konkreettisista verbeistä. Niillä hän tarkoittaa verbejä, jotka ilmaisevat tekoja, tapahtumia ja tiloja. Hänen luokituksessaan samaan kategoriaan kuuluvat verbit kuvaavat samankaltaista asiointilaa. Luokittelu perustuu verbin semantiikkaan. Sama verbi voi kuulua useampaan kuin yhteen eri luokkaan, jos samaan luokkaan kuuluvilla verbeillä on samanlainen argumenttirakenne. (Pajunen 2001: 19-20) Pajunen ei kirjassaan ainakaan yksinkertaisesti määrittele mikä argumenttirakenne on, mutta ISK:n mukaan argumenttirakenteella tarkoitetaan sitä, että verbin yhteydessä esiintyy tiettyjä seuralaisia. Näitä seuralaisia voidaan kutsua argumenteiksi, mutta ISK käyttää termiä täydennys. Termiä argumenttirakenne vastaa ISK:ssa termi valenssi. Täydennykset kuvaavat verbin ilmaiseman tilanteen osallistujia. Kun puhutaan verbin täydennysten määrästä, sitä sanotaan paikkaisuudeksi. Kun verbi saa yhden täydennyksen se on yksipaikkainen, kun kaksi täydennystä, se on kaksipaikkainen ja niin edelleen. Täydennyksen lisäksi lauseessa voi olla myös valinnaisia jäseniä. Esimerkiksi verbi *luottaa* saa kaksi täydennystä: luottajan ja luottamuksen kohteen. (ISK 2005: 439) Esimerkissä *Minä pidän sinusta* sanat *minä* ja *sinusta* ovat *pitää*-verbin täydennyksiä.

Tässä tutkielmassa tarkastelen liikeverbejä ja puheaktiverbejä. Pajusen (2001) määrittelemistä liikeverbikategorioista tarkastelen kulkemisverbejä, ajamisverbejä, juoksemisverbejä, liikahtamisverbejä, heittämisverbejä ja lyömisverbejä. Sen lisäksi mukana on luokittelemattomia liikettä ilmaisevia verbejä. Puheaktiverbeistä mukana ovat huutamisverbit, valittamis- ja tiuskimisverbit sekä neutraalit verbit, joiden yhteydessä esiintyy adverbii. Valittamis- ja tiuskimisverbien ryhmä on omani. Nämä verbit on luokiteltu Pajusen mallin mukaan, mutta ryhmiä ei esiinny hänen teoksessaan. Myös puheaktiverbeissä on luokittelemattomia esiintymiä. Luokittelemattomat verbit ovat luokittelemattomia siksi, että ne olivat vaikeita sijoittaa mihinkään kategoriaan tai esimerkkejä kategorioista oli vain yksi.

Esimerkeissä esittelen ensin alkuperäistekstin esiintymän lauseyhteydessään ja sen jälkeen kyseisen kohdan käänkösvastineen.

### 3.1. Liikeverbit

Liikeverbit kuvaavat erilaista liikkumista. Liike voidaan Pajusen (2001: 185) mukaan jakaa kahteen alatyypin, lokomotionaaliseen ja orientaation muutosta edellyttävään. Lokomotionaalinen liike edellyttää useimmiten maantieteellisen paikan muutosta, kun taas orientaation muutosta edellyttävä liike edellyttää sitä että ruumin asento tai ruumiinosan asento muuttuu. Tämän tyyppin liike voi olla kontrolloitua tai kontrolloimatonta. Lokomotionaaliseen liikkeeseen lasketaan myös sellaiset verbit, jotka kuvaavat paikallaan liikkumista, esimerkiksi *liikehtiä*. Lokomotionaalinen liike voi olla muun muassa omavoimaista, dynaamista eli se johtuu fyysisistä syistä tai kausatiivista eli syy-seuraussuhteesta johtuvaa. (Pajunen 2001: 185–186)

Refleksiivinen liike on liikettä, joka koodaa liikettä ihmiseen itseensä, eli verbejä, jossa ruumis tai ihmisen ruumiinosa liikkuu. Tietyt liikkeet vaativat esimerkiksi tietynlaisen asennon ja tietyt liikkeet vaativat myös tietyn nopeuden eli liikkeet tapahtuvat joko nopeasti tai hitaasti. (Pajunen 2001: 189, 211) Ihminen ei esimerkiksi voi *kaahata hitaasti* tai *raahautua* (eteenpäin) *nopeasti*. Suurin osan tutkielmani liikeverbeistä kuuluu orientaatiokategoriaan, jossa liike kuvaa ihmisen asennon tai ruumiinosan asennon muutosta.

Liikeverbit voivat myös kuvata liikettä eri suuntiin. Ihminen voi esimerkiksi liikkua liikkumispinnan suhteen joko horisontaalisesti eli eteenpäin tai taaksepäin tai vertikaalisesti, eli ylöspäin tai alaspäin. (Pajunen 2001: 198) Esimerkkejä tällaisista verbeistä ovat esimerkiksi *peruuttaa* ja *liittää* ja *kavuta* ja *kiivetä* tai *kurottaa* ja *laskeutua* ja *kyykistyä*.

Tämän lisäksi erilaiset verbit kuvaavat liikkumisen tavan lisäksi myös erilaisten ihmisten tapaa liikkua. Laihan ihmisen kävelyä ei voi kuvata sanalla *lyllertää* eikä lyhyen ihmisen kävelyä sanalla *koikkelehtia*. Askellus voi olla myös lyhyttä tai pitkää tai sen nopeus voi vaihdella (Pajunen 2001: 189, 205). Esimerkiksi *kipittäminen* on lyhyttä askellusta ja *harppominen* pitkää.

### 3.1.1. Kulkemisverbit

Kulkemisverbit ovat Pajusen mukaan verbejä, jotka ilmaisevat liikettä, jota ihminen voi kontrolloida. Yleensä kulkemisverbit kuvaavat jonkin suuntaista liikettä ja ne kuvaavat etenemistä. (Pajunen 2001: 199)

Alla olevat esimerkit ja analyysi kulkemisverbeistä ovat peräisin käyttämästäni materiaalista. Ruotsinnoksissa on tavallisesti käytetty alkutekstin verbejä vastaavia ruotsinkielisiä verbejä, mutta näissä esimerkeissä tarkastelussa ovat verbit, joiden käännösvastineissa on jotain poikkeavaa.

(1) Lopuksi hän *kävi* parvekkeella. (s. 3)  
Till slut *tog* han *en sväng* ut på balkongen. (s. 9)

(2) Rauha *käväisi* rapussa ja tuli hengästyneenä takaisin. (s. 5)  
Rita *skyndade* ut i trapphuset och kom tillbaka med andan i halsen. (s. 12)

(3) Risto *kävi* parvekkeella huutamassa apua ja rynnisti sitten sateenvarjon kanssa eteiseen. (s. 60)  
Risto *sprang ut* på balkongen och skrek på hjälp, och sedan ställde han sig med paraplyet i hallen. (s. 69)

*Käydä*-sanan ensisijainen ruotsinkielinen käännösvastine on sanakirjan mukaan *gå* (W) eli tässä imperfektimuoto *gick*, mutta tässä tapauksessa kääntäjä on valinnut käännökseen ruotsinkielisen fraasin, jonka suomenkielinen käännösvastine voisi olla *käväistä*-sana. Tämä valinta yksittäisen sanan sijaan aiheuttaa verbin kuvaaman liikkeen kestoeron, jolloin suomenkielinen *kävi* kuvaa pitkäkestoisempaa liikettä kuin ruotsin *tog en sväng*. Toisessa esimerkissä tilanne on päinvastainen: alkuperäistekstissä Rauha käy nopeasti rapussa, mutta ruotsinkielinen vastine ei tuo esille tekemisen kestoa.

Kolmannessa esimerkissä annetaan suomeksi ymmärtää, että Riston käynti parvekkeella on lyhyt, mutta ruotsinnoksessa verbi kertoo hänen juoksevan parvekkeelle, ja vasta seuraavasta lauseesta käy ilmi, että hän tulee nopeasti takaisin. *Springa ut* ('juosta ulos') kuvaa myös liikkeen nopeutta – nopeaa liikettä, *käydä* ei ota siihen kantaa. *Springa* ei kerro myöskään, että Risto tulee myös takaisin, mutta *käydä*-verbi sisältää merkityksen, että henkilö myös palaa alkupisteeseen. *Käydä*-verbi kuuluu myös alaluokkaan väyläverbit



ja tarkalleen ottaen bidirektionaalisiin liikeverbeihin, jotka ilmaisevat väylälle sijoittuvaa edestakaista liikettä (Pajunen 2001: 209).

(4) – Ei häää, mutta minä saan *käydä* kerran viikossa Vanessaa *katsomassa*, Risto sanoi. (s. 10)

– Nej, men jag får *passa* Vanessa en gång i veckan, sa Risto. (s. 16)

Ruotsinkielinen käännös ei tässä yhteydessä käytä liikeverbiä, vaan *passa* kääntyy suomeksi *hoitaa* tai *vahtia*. Sen merkitys on hieman erilainen alkuperäiseen verrattuna, jossa lemmikkiä käydään katsomassa lähinnä huvin vuoksi.

(5) Risto *kulki* asunnossa ja rummutti kauhalla kaikkea mitä eteen sattui: muuttolaatikoita, pöydänkulmia, ikkunautoja. (s. 6)

Risto *vankade runt* i lägenheten och trummade med slevan på allt som kom i hans väg: flyttkartongerna, bordshörnen, fönsterbräderna. (s. 12)

*Kulkea*-sanan ensisijainen ruotsinkielinen käännösvastine sanakirjassa (W) on *gå*, toisena *åka*, jos kuljetaan kulkuneuvolla. *Vanka* on suomeksi paremminkin 'kulkea ympäriinsä taukoamatta' (W). Käännöksestä saa vaikutelman, että liikkuminen on ilmaistu tarkemmin kuin alkuperäistekstissä. WSOYpro:n suomi–ruotsi–suomi-sanakirjan mukaan *vanka*-sana merkitsee 'kulkea', 'käyskennellä', 'vaelttaa'. Sana *runt vanka*-verbin yhteydessä luo käännökseen vaikutelman, että *kuljetaan ympäriinsä*. *Runt* merkitsee 'ympäri', 'ympäriillä' (W).

*Kulkea*-verbi kuuluu alaverbiryhmään siirtymisverbit (Pajunen 2001: 208). Jos ruotsin verbejä lähdetään luokittelemaan Pajusen mallin mukaan, *vanka* olisi pikemminkin väyläverbi; se kuvaa edestakaista liikettä jollakin alueella. *Käydä*-verbin lailla esimerkiksi WSOY:n sanakirjan tarjoama *vanka*-verbin käännösvastine *käyskennellä* lukeutuu Pajusen mukaan bidirektionaalisiin liikeverbeihin.

Kuten tutkimuskirjallisuudessa todetaan, käännöksissä esiintyvät alkuperäistekstin käännösvastineet ovat usein yksinkertaistettuja alkutekstiin nähden. (ks. Puurtinen 2005: 220) Tämä ei yllä olevassa esimerkissä päde. *Kulkea*-verbin käännösvastine on *gå*, jolle *vanka* on hyponyymi. Toisin sanoen *vanka* kuvaa tarkemmin, miten liikutaan verrattuna *kulkea*-verbiin tai sen ensisijaiseen sanakirjavastineeseen *gå*.

*Tulla*-verbi voidaan laskea väyläverbeihin. Yksi perustelu tähän on, että väyläverbit voidaan lukea niin sanottuihin deiktisiin verbeihin, jotka kuvaavat olion liikettä suhteessa puhujan ja kuulijan asemiin. Toisaalta *tulla*-verbi (samoin kuin *mennä*-verbi) voidaan nähdä yleismerkityksisinä. (Pajunen 2001: 219.) Alla esittelen kolme esimerkkiä.

(6) Hetken päästä Rauha ja Tellervo *tulivat* poliisien luo ja kuulivat heiltä, että alueella oli jo neljä kadonnutta. (s. 50)

Ett ögonblick senare *dök* Rita och Tea *upp* hos poliserna *igen* och fick höra att det nu fanns fyra personer i området som hade gått vilse. (s. 57)

(7) Keittiöstä *tullessaan* hän kuuli rapinaa eteisestä. (s. 59)

När han *kom ut i* köket hörde han ett skrapande ljud från hallen. (s. 67)

(8) Herra Lindberg *tuli* kadulla vastaan. (s. 96)

Herr Lindberg *råkade komma* emot dem på gatan. (s. 108)

Yllä olevissa kolmessa esimerkissä on suomeksi käytetty *tulla*-verbiä. Ruotsiksi käännettyillä verbeillä on keskenään ja suomennokseen verrattuna huomattavia eroja. *Dyka upp* tarkoittaa lähinnä 'ilmestyä' (M). Esimerkissä 6 henkilöt ilmestyvät yhtäkkiä poliisien luo. Ilmestyminen tapahtuu yleensä nopeasti, kun taas *tulla*-verbi ei ota kantaa tekemisen keston. Ensimmäisessä on siis käytetty ruotsiksi tarkempaa verbiä kuin suomen *tulla*. *Dyka upp* -verbin suomennos voisi olla *ilmestyä*. *Ilmestyä*-verbin luokittelu Pajusen mallin mukaan ei ole aivan yksinkertaista. 'Ilmestyminen' on toisaalta siirtymistä, mutta kuvaa myös tilanteen (äkillistä) tapahtumaa. Siksi mielestäni verbin voi laskea sekä siirtymisverbeihin että muutosverbeihin.

*Tullessaan*-muodon vastine (esimerkki numero 7) *kom ut i* muuttaa tulemisen suunnan: ruotsinkielisessä versiossa Risto on tulossa keittiöön, ei keittiöstä. Käännöksessä on siis suunnan ilmaisemista koskeva virhe. Jos verbin yhteydessä olisi prepositio *ur*, kuvattaisiin jostain poistumista.

Viimeisessä esimerkissä (esimerkki numero 8) on kyse sattumanvaraisesta kohtaamisesta herra Lindbergin kanssa. Alkuperäistekstissä sattumanvaraisuus on ymmärrettävissä kontekstin avulla, mutta jotta sama merkitys sattumanvaraisuudesta saadaan ruotsinnokseen, on käytettävä lisäksi *råka*-verbiä (på någon) ('sattua', 'kohdata sattumalta') (W).

- (9) – *Nyt se tuli*, herra Lindberg sanoi. (s. 69)  
– *Nu är det dags*, sa herr Lindberg. (s. 78)

*Nyt se tuli* -rakenteen käännösvastine voisi olla ruotsiksi *nu kom den/det*. Kääntäjän käyttämä ruotsinnos *Nu är det dags* tarkoittaa suomeksi 'nyt on aika' eli liikkumisverbiä ei ole käytetty ollenkaan. Ilman kontekstia olisi mahdotonta tietää, että kyse on edes samasta kirjan kohdasta. Käännökseen on mahdollisesti vaikuttanut kirjassa kuvattava tilanne. Kun herra Lindberg sanoo *nyt se tuli*, hän viittaa siihen, että Vanessa tulee Ristolle hoitoon. Rauha ymmärtää väärin ja luulee, että häätö tuli. Toisaalta herra Lindberg tietää, mistä todellisuudessa puhutaan – koirasta eikä hädöstä. Tämän takia käännös tuntuu oudolta, koska kääntäjä on katsonut tilannetta Rauhan näkökulmasta.

- (10) Vanessa *tuli* nuolemaan hänen kättään. (s. 70)  
Vanessa \_\_\_\_\_ slickade hennes hand. (s. 79)

Esimerkin 10 käännöksestä puuttuu kulkemisverbi kokonaan, koska *tulla*-verbi on jätetty kääntämättä. Tästä aiheutuu hienoinen merkitysero, jossa kohti tulemista ei korosteta.

- (11) Rauha *vetäytyi* parvekkeen nurkkaan voidakseen seurata, keitä taksissa matkusti. (s. 34)  
Rita *lutade sig försiktigt fram* över balkongräcket och försökte se vem det var som kom. (s. 40)

*Vetäytyä* on ruotsiksi *dra sig tillbaka* (W). *Lutade sig fram* (W) taas tarkoittaa nojautumista eteenpäin. Käännöksessä on siis jostakin syystä käytetty erisuuntaista liikettä ilmaisevaa verbiä kuin alkuperäistekstissä. Tästä seuraa myös se, että virkkeen merkitys käännöksessä muuttuu. *Vetäytyä*-verbi kuuluu lähtemisverbien alaluokkaan (Pajunen 2001: 208).

- (12) Klovni kumarteli ja *poistui* näyttämöltä aplodien saattelemana. (s. 88)  
Clownen bugade och *försvann* från scenen, åtföljd av varma applåder. (s. 99)

*Poistua*-verbin odotuksenmukainen ruotsinkielinen käännös tämän kaltaisessa kontekstissa olisi *avlägsna sig* (W), mutta tässä kääntäjä on valinnut toisenlaisen

ratkaisun. *Försvinna*-verbin suora käänös on *kadota* (W), josta syntyy mielikuva klovnin häviämisestä savuna ilmaan, mikä ei kuitenkaan varmaankaan ole alkuperäistekstin tarkoitus.

*Poistua*-verbi kuuluu alaverbiluokkaan siirtymisverbit (Pajunen 2001: 208).

(13) Risto ja Antero ottivat jalkapallon ja *lähtivät*. (s. 44)  
Risto och Ante tog fotbollen och *sprang iväg*. (s. 50)

Ruotsinkielinen käänös on tässä tapauksessa tarkemmin lähtemisen tapaa kuvaava ja ottaa kantaa myös nopeuteen. Suomenkielisessä versiossa pojat eivät välttämättä juokse. Suomenkielinen verbi kuvaa siis poistumista lähtöpaikasta johonkin suuntaan, ruotsinkielinen myös tapaa ja nopeutta.

*Lähteä*-verbi kuuluu alaluokkaan siirtymisverbit. Siirtymisverbit kuvaavat horisontaalista liikettä jotain pintaa pitkin, mutta eivät ota kantaa siirtymisen tapaan. Ne myös kuvaavat lähtöpaikasta erkanevaa liikettä. (Pajunen 2001: 208) *Lähteä*-verbi kuuluu nähdäkseni tähän kategoriaan, koska se on neutraali eikä ota kantaa siirtymisen tapaan.

(14) Entä jos Vanessa onkin *mennyt* kotiin? (s. 73)  
Ja men, tänk om Vanessa redan har *sprungit* hem? (s. 84)

Alkuperäisessä versiossa on käytetty hyvin tavanomaista *mennä*-verbiä, jota voidaan käyttää niin ihmisten, eläinten kuin elottomienkin asioiden liikkumisesta. Ruotsin kielessä edellä olevassa kontekstissa ei voi käyttää suoraa käänösvastinetta *gå*, vaan lähes ainoa luonteva vaihtoehto on käänöksessä esiintyvä *springa*, koska on kyse karanneesta eläimestä. *Gå*-verbin käyttäminen eläimen liikkumisesta kuulostaa myös natiivipuhujan korvaan hivenen epäluontevalta. Koska *gå*-verbi on liikkumisen tapaa epätasemmalla kuvaava verbi, ja *springa* taas kertoo liikkeen nopeudesta, on *springa* ('juosta') sanan *gå* hyponyymi.

*Mennä*-verbi kuuluu alaluokkaan siirtymisverbit. Se voidaan katsoa myös väyläverbiksi. (Pajunen 2001: 208)

### 3.1.2. Ajamisverbit

Tässä alaluvussa käsitellään verbejä, joilla kuvataan liikkumista jonkin välineen kanssa, esimerkiksi autolla tai polkupyörällä.

(15) Hän näki, kuinka täyteen pakatut autot *huristivat* maalle. (s. 31)  
Hon såg och hörde hur fullpackade bilar *körde* ut på landet. (s. 37)

(16) Samassa talon eteen *huristi* taksi. (s. 31)  
I samma ögonblick *körde* en taxi fram till huset. (s. 37)

Suomen kielen *huristi* tarkoittaa nopeampaa liikkumista kuin ruotsin kielen *körde*. *Huristaa* on myös *köra*-verbiä värikkäämpi ilmaisu. Sanakirjavastineina verbille *huristaa* annetaan *susa (iväg)* sekä WSOYPron sanakirjassa että MOT Kielipalvelussa. *Köra* merkitsee ylipäättään ajamista ja on melko neutraali. *Köra*-verbin suoriin käännösvastine *ajaa* on *huristaa*-sanana hyperonyymi.

### 3.1.3. Juoksemissverbit

Juoksemissverbit kuvaavat ihmisen omavoimaista, kontrolloimaa liikkumista. Ne kuuluvat kulkemisverbien alaluokkaan, jonka yläluokka puolestaan on askelverbit. Näiden kaikkien yläluokka on väyläverbit. Yleensä juokseminen tapahtuu pystyasennossa maata pitkin. Juokseminen tapahtuu jotakin pintaa pitkin, ja verbit koodaavat myös liikkujan hahmoa. Myös askelpituus ja etenemisnopeus korreloivat (esimerkiksi *hölkätä, juosta*). Juoksuaskel voi olla hidasta, mutta myös esimerkiksi kömpelöä, raskasta tai epärytmistä. (Pajunen 2001: 199–201)

Aineistossani on tapauksia, joissa juoksemissverbit oli käännetty verbillä, joka ei varsinaisesti kuulu juoksemissverbien luokkaan.

(17) Risto *juoksi* avaamaan oven. (s. 82)  
Dörren öppnades. (s. 92)

Käännöksessä on käytetty passiivirakennetta, joten juoksemissä puuttuu kokonaan. Ruotsinnos ei myöskään kerro, kuka oven avaa, mutta tämän voi päätellä kontekstista, sillä kohtausta jatkuu: *Där stod Risto, andfådd och röd i ansiktet*. Riston siirtymistä ovelle ei kuitenkaan kerrota. Ruotsinnos on siis epäselvempi.

(18) Helikopteri pörräsi taivaalla, ja lehdistö ja televisio *ryntäsivät* paikalle (s. 50)  
En helikopter surrade uppe i luften, och press och teve hade *kommit* till platsen (s. 57)

*Ryntäsivät*-sana ilmaisee paljon tarkempaa ja nopeampaa liikkumista kuin käännöksessä käytetty *hade kommit* -ilmaisu. Tämä ei ole yhtä tarkka liikkumista kuvaava verbi. Liikkumisen tapaa ei mainita käännöksessä ollenkaan. Alkuperäistekstissä ja ruotsinnoksessa on myös aikamuotoero. Alkuperäistekstissä median edustajat *ryntäsivät* paikalle tilanteen kuvaamishetkellä; ruotsinnoksessa he taas olivat jo siellä, koska aikamuoto on pluskvamperfekti. Teoksessa käytetty aikamuoto on läpi koko teoksen imperfekti.

(19) Risto *kävi* parvekkeella huutamassa apua ja *rynnisti* sitten sateenvarjon kanssa eteiseen. (s. 60)  
Risto *sprang ut* på balkongen och skrek på hjälp, och sedan *ställde han sig* med paraplyet i hallen. (s. 69)

Viimeiseen esimerkkiin liittyvää *rynnistaa*-verbiä ei ole käännetty ruotsiksi liikeverbillä, vaan käännöksen mukaan Risto jää seisomaan paikalleen eteiseen. *Ställa sig* kuuluu seisomisverbeihin. Seisomisverbien yläluokka on asentoverbit. Seisominen kuvaa paikallaan oloa pystyasennossa.

### 3.1.4. Liikahtamisverbit

Liikahtamisverbillä kuvataan äkillistä näkyvää pientä liikettä reaktiona johonkin ulkoiseen ärsykkeeseen. Liikahtaminen voi kohdistua joko koko ruumiiseen tai ruumiinosaan. Osa liikahtamisverbeistä koodaa ruumiinosan liikahtuksia, esimerkiksi nytkähtämisverbit kuten *nytkähtää*. Liike voi olla myös edestakaista. Liikahtaminen on usein kontrolloimatonta. Liikahtamisverbit ovat reaktiota positiivisiin ja negatiivisiin tapahtumiin. Ärsyke on kuitenkin useimmiten negatiivinen, esimerkiksi *vavahtaa* ja *säpsähtää* (Pajunen 2001: 212–213). Tämä johtaa siihen, että liikahtamisverbit kuvaavat yleensä äkillisiä ja lyhytkestoisia liikkeitä. Niissä on käytetty johtimia, joilla johdetut verbit kuuluvat niin sanottuun muuntelujohdosten ryhmään. Tarkemmin ottaen ne ovat momentaanisia johdoksia, jotka kuvaavat äkillisyyttä, hetkellisyyttä ja kerrallisuutta (ks. Koivisto 2013: 289).

(20) Tellervo *niiskaisi* ja otti Anteron kainaloonsa. (s. 50)  
Tea *snörvlade* och gav Ante en kram. (s. 57)

Edellä mainittujen verbien keskeisin ero on toiminnan kesto. *Niiskaisi* viittaa kyseessä olevan asian tekemiseen yhden kerran, kun taas *snörvla* tarkoittaa toistuvaa niiskuttamista pidemmän aikaa. Sekä MOT Kielipalvelun että WSOY Pron sanakirjan mukaan *snörvla* merkitsee 'tuhista'. Tuhiseminen on pitkäkestoisempaa ja jatkuvaa tekemistä. Tällaiset verbit ovat frekventatiivijohdoksia. Niissä johtimena voi olla *le*, *-i* tai *-O*. Momentaanisissa johdoksissa johdin puolestaan on *-Aise*. (Koivisto 2013: 289). *Niiskaista*-verbissä on juuri *-Aise*-johdin, joka luo merkityksen tapahtuman kerrallisuudesta.

(21) Minä rummutan ja Rauha *pullistelee*. (s. 78)  
Jag trummar och Rita *gör konst*. (s. 89)

Tässä alkuperäisellä verbillä ja käännöksellä on vain se yhteys, että *gör konst* voi tarkoittaa millaisia temppuja tahansa, ei ainoastaan voimailuun liittyvää pullistelua. Voidaan myös ajatella niin, että 'pullistella' on tietynlainen temppu ja *gör konst* mikä temppu tahansa, ja 'temppu' on 'pullistelemisen' yläkategoria. Toisin sanoen mikä tahansa tempun tekeminen on *pullistella*-verbin hyperonyymi.

### 3.1.5. Heittämisverbit

Heittämisverbit ovat eroamisverbien alaryhmä, jonka yläluokka on kausatiiviset liikeverbit. Ne ilmaisevat yleensä pienen esineen liikuttamista ilman pintakontaktia. Heittämisverbit kuvaavat myös liikkumisen tapaa. Heittämisverbejä ovat esimerkiksi *heittää*, *laukoa*, *nakata*, *singota* ja *viskata*. Tietyissä mielessä heittäminen on myös siirtämistä, jolloin voidaan ajatella, että heittämisverbit kuuluisivat myös siirtymisverbien alaluokkaan. (Pajunen 2001: 222, 227-228)

(22) Risto tunki eteiseen ja *pyöräytti* leikkipistooliaan *kerran* ilmassa. (s. 77)  
Risto trängde sig in i hallen och *jonglerade med* sin leksakspistol i luften. (s. 87)

(23) Hän *viskoi* nopeassa tahdissa keiloja Henriettalle, joka *heittelee* niitä ilmaan. (s. 92)  
Hon *kastade* kägglor i rask takt till Henrietta som *kastade upp* dem i luften. (s.103)

(24) Henrietta antoi hänelle keilat, ja Tellervo tasapainoili vaijerilla keiloja *heitellen*. (s. 92)  
Henrietta räckte henne kägglorna, och Tea balanserade på linan medan hon *jonglerade med* kägglorna. (s.104)

Alkuperäistekstissä lukee *pyöräytti kerran*. *Jonglerade med* -fraasi taas merkitsee nimenomaan 'jongleeraamista'. *Pyöräytti* tarkoittaisi ruotsiksi *snurrade runt*. Käännöksessä liike on monisuuntaisempaa ja pitkäkestoisempaa kuin alkuperäistekstissä, jolloin esinettä, tässä tapauksessa leikkipistoolia, heiteltäisiin edestakaisin omien käsien välillä, koska vastaavanlaista sanaa tai ilmaisua ei ruotsissa voida käyttää samalla tavalla. Ruotsinkielisessä käännösvastineessa olisi tässä tapauksessa käytettävä kokonaista lausetta, jotta samankaltainen merkitys säilyisi. Mahdollinen käännös voisi olla *kastade upp leksakspistolen i luften så att den snurrade runt*. Myös viimeisessä esimerkissä on käännöksessä käytetty tarkempaa jongleerausta kuvaavaa verbiä *heitellä*-verbin vastineen sijaan.

Toisessa esimerkissä *viskoi* kuvaa tarkemmin heittämisen tapaa ja nopeutta kuin yleisluontoinen *kasta*, 'heittää'. *Kasta upp* tarkoittaa kertaluontoista heittämistä eikä epämääräisempää heittelyä.



### 3.1.6. Lyömisverbit

Lyömisverbien alaluokkia on kolme: kohentamisverbit, (esimerkiksi *pöyhiä*), puristamisverbit (*rutistaa*) ja erityyppistä lyömistä ilmaisevat verbit (*iskeä* ja *läimäyttää*) (Pajunen 2001: 251). Keskityn tässä tutkielmassa viimeiseksi mainittuun ryhmään (erityyppistä lyömistä ilmaisevat verbit), koska niitä esiintyi alkutekstissä ja niiden käänkösvastineet olivat odotuksenvastaisia.

Erialaista lyömistä kuvaavat verbit voivat koodata muun muassa lyömiskontaktia, iskun voimakkuutta, kontaktin välinettä (*pamputtaa*), lyömisen tapaa (*sivaltaa*), lyömisääntä (*rummuttaa*) ja lyömisen aikaista aktiivialuetta (*kalauttaa*). Lyömisverbeihin voidaan lukea mukaan ylipäätään kaikki verbit, jotka koodaavat johonkin elolliseen kohdistuvaa väkivaltaa. Jotkin lyömisverbit kuvaavat käden asentoa: käsivarsi voi olla lyödessä suorana (*huitoa*), käsi voi olla avoinna (*läiskiä*) tai kämmen nyrkissä (*tintata*). Jotkin verbit kuvaavat myös sitä, mitä seurauksia lyömisellä on. (Pajunen 2001: 251–252) Tällainen verbi voisi olla esimerkiksi *murskata*.

(25) – Kiva, kiva, nyt se alkaa, Risto huusi kimeästi ja *hakkasi käsiään yhteen*. (s. 26)

– Kul, kul, nu börjar det, ropade Risto gällt och *slog ihop händerna*. (s. 32)

Suomenkielisessä versiossa Risto lyö käsiään yhteen useamman kerran, kun taas ruotsinnos antaa ymmärtää, että käsien yhteen lyöminen tapahtuu vain kerran.

(26) Rappääjien asunnosta kuului takomista, *hakkaamista* ja kovaa kailotusta. (s. 38)

Från Rappares lägenhet hördes ett högljutt *hamrande* och *slamrande* (s. 44)

*Hamrande och slamrande* on ruotsin kielessä kollokaatio, jota ei esiinny suomen kielessä. *Kovaa kailotusta* ei ole käännetty lainkaan.

### 3.1.7. Kosketus- ja asettamisverbit

Kosketusverbit ovat ensisijaisesti kosketusmerkityksisiä ja teko on kontrolloitavaa. Kosketus voi olla joko nopeaa tai pitkäkestoista. Verbi voi kertoa myös mikä ruumiinosa koskettaa jotakin. Esimerkiksi suu tai kieli (*suudella*), vartalo tai syli (*halata*) tai kädet tai sormet (*hieroa* tai *kutittaa*). (Pajunen 2001: 247–248)

Asettamisverbit ovat kausatiivisten liikeverbien alaryhmä. Ne kuvaavat kädellä tapahtuvaa siirtämistä ja ovat merkitykseltään lähellä omistuksenvaihtoa ilmaisevia verbejä. Esimerkiksi *antaa*-verbi kuuluu sekä asettamisverbeihin että omistuksen vaihtoa ilmaiseviin verbeihin. Asettamisverbit voidaan jakaa sijoittamisverbeihin ja ottamisverbeihin. Näiden luokkien raja on häilyvä. (Pajunen 2001: 222, 231–232)

Sijoittamisverbit voidaan jakaa moniin eri alaluokkiin riippuen siitä, mihin kohteeseen sijoittaminen päätyy, esimerkiksi alaryhmät järjestämisverbeihin ja lisäämisverbeihin. Ottamisverbit puolestaan on jaoteltu Pajusen mukaan keräämisverbeihin, nappaamisverbeihin, kuorimisverbeihin ja pyydystämisperbeihin. (Pajunen 2001: 232)

Asettamisverbeihin kuuluu paljon substantiivikantaisia verbejä (*pullottaa*). (Pajunen 2001: 222)

(27) Tellervo niiskaisi ja *otti* Anteron *kainaloonsa*. (s. 50)  
Tea snörvlade och *gav* Ante *en kram*. (s. 57)

*Gav en kram* -fraasi olisi suomeksi ensisijaisesti *antoi halauksen*. *Otti kainaloonsa* -fraasin käännösvastine olisi *tog i famnen*. Käännöksessä myös kosketuksen kesto on lyhyempi kuin alkuperäistekstissä. Kyseessä on koskettamisverbi. *Ge en kram* -fraasissa koskettava alue on selkeämpi kuin suomenkielisessä *ottaa kainaloonsa* -fraasissa, jossa kosketusalue on laajempi ja epäselvempi.

(28) – Täti, *tuo* veisteltävää! (s. 3)  
– Moster, *ge mig* något att tälja (s. 9)

Tässä esimerkissä liikeverbi, joka kuuluu asettamisverbit-ryhmään, on korvattu toisenlaisella verbillä. Molemmat verbit kuvaavat esineen siirtymistä paikasta toiseen,

mutta ruotsinkielinen käännös on kohteliaampi. *Ge* merkitsee 'antaa' (W). Ruotsinnoksessa painotetaan myös, kenelle esine siirretään.

### 3.1.8. Luokittelemattomat esiintymät

(29) Miksei hän ole *kirjoittanut* itse omalla käsialallaan. (s. 12)  
Varför hade han inte *skrivit under* själv med sin egen handstil? (s. 18)

*Kirjoittaa* on ruotsiksi *skriva*, kun taas *skriva under* tarkoittaa 'allekirjoittamista'. Ruotsinnokseen on siis lisätty partikkeli, joka muuttaa alkuperäisen verbin merkityksen. Tässä tapauksessa muuttuneen merkityksen perusteella käännöksen voi tulkita käännösvirheeksi. Kohtauksessa Risto ihmettelee naapurin postiluukusta pudottamaa lappua, jossa on lehdistä leikatuilla kirjaimilla muodostettu viesti. Risto pohtii, miksei kirjoittaja ole kirjoittanut kirjettä käsin (luultavasti salatakseen henkilöllisyytensä). Ruotsinnoksessa puhutaan allekirjoituksesta. Toki käännöksessä mainitaan myös *käsiala* (*handstil*).

(30) Rauha konttasi nurmikolla pylly pystyssä ja *kuopsutti* Riston osoittamasta paikasta. (s. 15)  
Rita kröp omkring i gräset med ändan i vädret och *rotade runt* på den plats som Risto pekat ut. (s. 21)

(31) Rauha alkoi *kuopsuttaa* uudelleen, mutta sitten Risto näytti viemäriä. (s. 15)  
Rita började *krafsa* på nytt, men sedan pekade Risto på avloppbrunnen. (s. 21)

Lähteiden perusteella vaikuttaa siltä, ettei *kuopsuttaa*-verbille ole olemassa ruotsinkielistä suoraa käännösvastinetta. *Krafsa* (M) on merkitykseltään melko lähellä, mutta sillä verbillä kuvataan yleensä eläimen toimintaa. WSOYpron sanakirja tarjoaa käännösvastineeksi verbejä 'raapia', 'raaputtaa', 'kaapia'. Kohtauksessa toimija oli Rauha-täti eli ihminen. Mielenkiintoista on erimerkityksisen verbin *rota runt* käyttö aivan samassa yhteydessä. Verbillä *rota* (M) kuvataan 'penkomista', 'tonkimista' tai 'koluamista', jolloin maanpintaan ei välttämättä kajota.

(32) Rauha kurkki vaahteran takaa, mutta Ristolla *ei ollut aikomustakaan* tulla hakemaan häntä. (s. 17)  
Rita kikade fram mellan löven, men Risto *ville inte alls leta* efter henne. (s. 23)

Suomen kielen *ei ole aikomustakaan* -omistusrakenne ilmaisee tekemisen täydellistä puuttumista tai toteutumattomuutta. Siihen nähden *vilja*-apuverbi on merkitykseltään aivan erilainen. *Tulla hakemaan* viittaa siihen, että Risto tietää, kenet hän hakee ja mistä, kun taas *leta efter* viittaa tilanteeseen, jossa hän ei tiedä, missä hänen tätinsä on.

(33) Rauha *viuhtoi* käsilaukku heiluen kioskille päin. (s. 62)  
Rita *susade iväg* mot kiosken med handväskan dinglande. (s. 70)

Kumpikin verbeistä kuvaa nopeaa liikettä, mutta suomen *viuhtoa*-verbiä käytetään hyvin harvoin edellä kuvatussa kontekstissa liikkumisen kuvaamisessa, sillä yleensä viuhtomiseen käytetään käsiä. *Susa iväg* on sanakirjan mukaan *syöksyä liikkeelle* tai *pyyhältää tiehensä*. (M) Yleisemmin verbiä kuitenkin käytetään kulkuneuvolla liikkeessä.

(34) Risto *kääntyi* ja katseli ympärilleen. (s. 73)  
Risto *tittade sig omkring*. (s. 83)

Tästä esimerkistä liikeverbi on jätetty kokonaan pois käännöksestä ja korvattu *titta*-verbillä, joka ei ole lainkaan liikeverbi. *Titta* merkitsee 'katsoa'. *Katsoa*-verbi kuuluu katsomisverbien alaryhmään, jotka puolestaan kuuluvat näköhavaintoverbeihin (Pajunen 2001: 322, 324).

(35) – *Ei tipu*, nainen sanoi. (s. 77)  
– *Kommer inte på frågan*, svarade kvinnan. (s. 87)

Alkuperäistekstin idiomaattinen ilmaus sisältää liikeverbin, jolla ilmaistaan alaspäin suuntautuvaa liikettä. Vastaavanlaista idiomia ei ruotsin kielessä ole, vaan se on korvattu toisella idiomilla, jolla on suunnilleen sama merkitys.

(36) – *Täältä pesee*, Risto sanoi [...].(s. 78)  
– *Okej*, sa Risto [...].(s. 88)

Yllä olevassa esimerkissä *pestä*-verbi on idiomaattisessa käytössä liikeverbinä, mutta kääntäjä ei ole kääntänyt sitä millään tavoin vastaavasti. *Täältä pesee!* on käännetty yksinkertaisesti sanalla *okej*. MOT Kielipalvelussa vaihtoehdoilla *Här finns det minsann att ta av!* ja *Här finns det så det räcker och blir över!* Kumpikaan näistä käännoksistä ei kuitenkaan sovi kirjan kontekstiin, jossa Risto valmistautuu taistelemaan. Se, että alkuperäistekstissä on käytetty idiomia, tuo tekstiin värikkyyttä ja huumoria. *Okej* on pelkkä neutraali toteamus.

(37) Jättipunnus *kieri* yleisön joukkoon. (s. 88)  
Jättetyngden *skickades runt* i publiken. (s. 98)

Alkuperäisessä versiossa punnus kierii yleisön joukkoon itsestään. Jostain syystä ruotsinnos on muodostettu passiivilla, mikä viittaa siihen, että tuntematon henkilö antaa punnuksen kierrätettäväksi yleisön joukkoon. *Skicka* merkitsee 'lähettää' (W) ja vaatii tekijäksi ihmisen. Tämä tilanne on siis täysin erilainen kuin alkuperäistekstissä, josta saa sellaisen vaikutelman, että punnus vierii lattiaa pitkin. Alkuperäistekstissä klovnin eli Rauhan pudottaa punnuksen maahan housujen tippuessa. Mielenkiintoista on, että suomen *kieriä*- ja *kiertää*-verbit muistuttavat ulkoasultaan toisiaan. Onko kääntäjä käsittänyt verbin väärin?

## 3.2. Puheaktiverbit

Puheaktiverbit leksikalisoivat kommunikaatiota eri kielillä. Ne voidaan jakaa kommunikaatiota ja puhumista kuvaaviin verbeihin, esimerkiksi *keskustella* ja *kysyä*, ja verbaalisiin teko- ja verbeihin, esimerkiksi *kutsua*, *nimittää* sekä lukemis- ja kirjoittamisverbeihin ja verbaalista ja/tai kognitiivista toimintaa kuvaaviin teko- ja tapahtumaverbeihin, esimerkiksi *opettaa* ja *oppia*. Jotkut puheaktiverbit (puhumis- ja huutamisverbit) voivat ilmaista pelkkää ääntelyä ilman kielellistä sanomaa. Pajunen nimittää puheaktiverbeiksi kaikkea kielellistä kommunikaatiota eli myös kommunikaatiotapaa ilmaisevia verbejä. (Pajunen 2001: 339) Esimerkkejä kommunikaatiotapoja ilmaisevista verbeistä ovat *kiljua*, *karjua* ja *kuiskata*. Materiaalistani suurin osa kuuluu ensiksi mainittuun ryhmään eli kommunikaatiota ja puhumista kuvaaviin verbeihin.

Puheaktiverbit kuuluvat myös mentaaliverbeihin, koska niillä ilmaistaan ihmiselle tyypillistä tapaa, jonka avulla voidaan kertoa muun muassa missä psyykkisessä tilassa henkilö on. Verbi voi kuvata myös niitä odotuksia, joita puhujalla on käsillä olevaan tai tulevaan tilanteeseen. Tällaisessa tilassa lauseen subjekti on aina ihminen. Puheaktiverbit jaetaan puhumisverbeihin ja sanomisverbeihin. Puhumisverbit koodaavat ääntelyn tapaa, mutta eivät välttämättä välitä kielellistä viestiä, eikä niillä välttämättä ole selkeää vastaanottajaa. Sanomisverbeillä taas nimenomaan esitetään jokin väite jollekin vastaanottajalle. (Pajunen 2001: 339–344) Sanomisverbejä materiaalistani löytyy hyvin vähän.

### 3.2.1. Huutamisverbit

Huutamisverbit ovat puhumisverbien alaluokka. Ne voivat kuvata huutamistapaa neutraalisti, jolloin ne yleensä kuvaavat ainoastaan äänen voimakkuutta. Äänenvoimakkuuden lisäksi ne voivat kuitenkin kuvailla myös äänen tuottamistapaa ja huutajan tunnetilaa. (Pajunen 2001: 343)

- (38) – Nyt jäädään koko yöksi kadulle, Rauha *kiljui*. (s. 14)  
– Nu får vi stå här på gatan hela natten, *skrek* Rita. (s. 20)

- (39) – Ampiainenko! *kiljui* Tellervo. (s. 41)  
– En geting? *skrek* Tea. (s. 47)

Molemmissa yllä olevissa esimerkeissä verbi *kiljua* on käännetty hyvin läheisellä vastineella *skrika*, mutta vaihtuvuutta verbeihin saisi esimerkiksi *tjuta*-verbillä. 'Kiljuminen' on kimakampaa kuin *skrika*-verbin kuvaama ääni. (M, W) *Skrika* kuvaa huutamista, ja huutaminen on kiljumisen hyperonyymi.

- (40) – Sinä lupasit tulla vastaan! nainen *kiljui* herra Lindbergille. (s. 65)  
– De lovade ju att komma och möta mig! *röt* kvinnan till herr Lindberg. (s. 73)

Tässä esimerkissä kääntäjä on valinnut käännökseen *ryta*-verbin, jonka ensisijainen käännösvastine olisi *karjua*. *Kiljua*-verbin käännösvastine olisi *tjuta* (vertaa seuraavaan esimerkkiin). Jos mietitään ylä- tai alakategorioita, voidaan *ryta*- ja *tjuta*-verbien ajatella olevan suunnilleen samalla tasolla. Käännöksessä lukija saattaa saada tilanteesta eri käsityksen kuin alkutekstin lukija, koska *ryta*-verbistä saa kuvan, että henkilö huutaa vihaisesti. Yleensä naisen huutamisesta ei käytetä *karjua*-sanaa tai sen käännösvastinetta *ryta*, vaan esimerkiksi *kiljua*-sanaa ja se käännöstä, koska se koetaan useimmiten feminiinisemmäksi.

- (41) Voimanainen nosti Rauhan harteilleen ja *karjahti* kuin Tarzan. (s. 26)  
Den starka kvinnan lyfte upp Rita på sina axlar och *tjöt* som Tarzan. (s. 33)

*Karjahti*-verbin suora vastine olisi *ryta till*, (M, W) mutta kääntäjä on valinnut jo aiemmin mainitun *tjuta*-verbin, joka kuvaa korkeampaa ääntä. *Tjuta*-verbi tarkoittaa suomeksi 'ulvoa', 'ulista' (M) Koska voimanainen imitoi miespuolista Tarzania, karjuminen olisi äänen kuvauksessa todennäköisempi vaihtoehto kuin kiljuminen. Käännöksessä ääntelyn kesto ei myöskään käy ilmi, mutta karjahtaminen on lyhytkestoinen, äkillinen äännähdys.

- (42) – Poliisi! Tellervo *karjui*. (s. 46)  
– Polis! *skrek* Tea. (s. 53)

Kuten edellisessä esimerkissä (41), tässäkin on kyse äänen korkeuseroista. *Skrika*-verbin mahdollinen käännösvastine on *huutaa* (W). *Huutaa* on *karjua*-verbin hyperonyymi.

(43) – Nimenomaan! *ulvoi* Rauha. (s. 46)

– Absolut! *vrålade* Rita. (s. 53)

Sanakirjalähteiden (WSOY Pro, MOT Kielipalvelu) mukaan *ulvoi* ja *vrålade* vastaavat merkitykseltään toisiaan. Ne ovat hierarkiassa suunnilleen samalla tasolla. Myös verbin *yla* merkitys on 'ulvoa', mutta äänen laatu on erilainen. *Yla* on natiivipuhujan kielikorvaan korkeataajuisempaa ääntelyä kuin *vråla*.. Jos WSOY Pro:n sanakirjasta puolestaan hakee suomennosta verbille *yla*, sanakirja tarjoaa käännösvastineiksi *ulvoa* ja *ulista*. (W)

(44) – Se on se, joka panee aina verhot kiinni! Risto *huusi*. (s. 75)

– Det måste vara den som alltid drar för gardinerna! *utropade* Risto. (s. 85)

*Utropade* tarkoittaa lähinnä 'huudahtaa', joka on kestoiltaan lyhyempää toimintaa kuin alkuperäistekstissä mainittu *huusi*. Merkityksen välittämiseen riittäisi siis muoto *ropade*. Tässä esimerkissä ruotsinnoksessa käytetty verbi kuvaa lyhytkestoista ja nopeaa äännähdystä, kun suomen verbi ei ota keston kantaa. Tässä siis on kyse päinvastaisesta tapauksesta kuin aiemmassa esimerkissä 42, jossa *karjahtaa*-verbin kuvaama hetkellisyys ei välity lukijalle ruotsinnoksessa (jossa käytettiin sanaa *skrika*). *Huutaa*-verbi on *huudahtaa*-verbin hyperonyymi.

(45) – Mitäs nyt? Rauha *huudahti*. s.35

– Vad är det frågan om nu då? *undrade* Rita. s.41

Suomenkielisessä versiossa Rauha kysyy asiasta nopeasti ja kovaäänisesti, kun taas käännöksen verbi viittaa siihen, että hän tiedustelee asiaa neutraalilla äänensävyllä.

(46) – Taas lappu! *huusi* Risto. (s. 75)

– En lapp igen! *stönade* Risto. (s. 85)



(47) Risto hakkasi nyrkillä ovea ja *huusi*: (s.76)  
Risto bultade på med knytnävarna och *vrålade*. (s. 86)

(48) – Mitä sinä täällä *huudat*? (s.77)  
– Varför står du här och *gormar*? (s. 87)

Yllä olevissa kolmessa esimerkissä alkuperäistekstissä on käytetty *huutaa*-verbiä, mutta kääntäjä on valinnut jokaiseen erilaisen vastineen ensisijaisen vastineen *ropa*-verbin sijaan. *Stöna* tarkoittaa 'ähkiä' tai 'voihkia' (M), eikä sellaisenaan ole paras mahdollinen vaihtoehto käännösvastineeksi. (W) *Vråla*-verbin käyttäminen oven takaa huutamiseen on loogista, mutta se kuvaa vielä kovempaa ääntä kuin huutaminen. Myös verbi *gorma* viittaa kovaääniseen äänenkäyttöön, ja lisäksi siinä on mukana aggressiivisuuden elementti, joka puuttuu *huutaa*-verbistä. Mahdollisia käännösvastineita suomeksi ovat esimerkiksi *rähistä* (W) *ärjyä*, *rähjätä* (M).

Kaikissa kolmessa esimerkissä on käytetty kuvaavampaa ilmaisua kuin alkuperäistekstissä. *Huutaa* merkitsee ruotsiksi *skrika*, jonka hyponyymejä nämä kaikki kolme yllä olevat ovat.

(49) – Se on varmasti herra Lindberg! Rauha *parahti*. (s. 8)  
– Det är säkert herr Lindberg! *utbrast* Rita. (s. 14)

(50) – En tietenkään, Risto kulta, Rauha *parahti* ja syleili Ristoa. (s. 62)  
– Naturligtvis inte, min älsklings-Risto, *utbrast* Rita och höll Risto i sin famn. (s. 72)

(51) – Ei missään tapauksessa, hän *parahti*. (s. 92)  
– Under inga omständigheter, *kved* hon. (s.103)

Tässä taas yllä olevissa kolmessa esimerkissä suomenkielinen versio käyttää *parahtaa*-verbiä, mutta käänöksessä kahdessa ensimmäisessä esimerkissä on käytetty neutraalimpaa verbiä. *Utbrista* on lähinnä neutraalimpaa huudahtamista kuin *parahtaa*-verbillä tarkoitetaan. (W) Viimeisessä esimerkissä on käytetty *kvida*-verbiä, jonka sanakirjavastine on (W) *vaikeroida* tai *valittaa*, jotka ovat melko lähellä parahtamista.

### 3.2.2. Valittamis- ja tiuskimisverbit

Tämän verbiryhmän olen luonut itse Pajusen teoriakirjan esimerkkien pohjalta. Valittamistyyppisille verbeille ei löydy selkeää yläkategoriaa.

Sen sijaan Ulla Vanhatalo on väitöskirjassaan luonut ryhmän, johon kuuluu kielteisten tunteiden ilmaisemista kuvaavia verbejä. Tällaisia ovat esimerkiksi *jäkättää*, *marista*, *ruikuttaa* ja *nalkuttaa*. Vanhatalo teetti kyselytutkimuksen, jossa vastaajat olivat pohtineet valittamisryhmään kuuluvien verbien piirteitä kuten puheaktin syytä, sen kestoa, puheäänänen laatua ja puhujan ja vastaanottajan piirteitä kuten ikää ja sukupuolta. (Vanhatalo 2005: 331, 341)

*Valittaa*-verbin Pajunen luokittelee joko ilmaisemisverbeihin, jotka kuvaavat jotakin jo tapahtunutta puhujan näkökulmasta, sekä kerskumisverbeihin. (Pajunen 2001: 347-348) Aineistoni valittamista kuvaavat verbit eivät kuitenkaan ole suoranaisesti kerskumista, joka kuvaa ylemmydentuntoista omista taidoista, saavutuksista tai omaisuudesta puhumista. Aineistoni valittamisverbit kuvaavat myös ennen kaikkea valittamisen tapaa. Siksi halusin muodostaa tällaisen yläkategorian.

Tiuskimista tms. kuvaavaa yläkategoriaa Pajusen teoksessa ei esitellä. Tiuskimisverbit kuvaavat epäystävällistä kommunikointia, nopeaa kommenttia, joka kertoo yleensä puhujan olevan kireä tai kiukkuinen.

(52) – Minä olen Rauha, sinun tätisi, Rauha *vaikersi* pidellen päätään. (s. 60)  
– Jag är Rita, din moster, *pep* Rita och höll sig om huvudet. (s. 69)

(53) – Jätti koiransa, Rauha *uikutti*. (s. 70)  
– Han lämnade sin hund, *hulkade* Rita. (s. 79)

(54) Vanessa istui eteisen lattialla ja *uikutti*. (s. 76)  
Vanessa satt på golvet i hallen och *pep*. (s. 86)

Ensimmäisessä esimerkissä kääntäjä on valinnut *pipa*-verbin, jolle ei löydy loogista selitystä, koska *pipa* merkitsee 'piipittämistä'. Ruotsalaiselle lukijalle voi tulla verbivalinnasta sellainen käsitys, että Rauha sanoo asian hyvin hiljaa. Toisessa esimerkissä voisi myös käyttää *jämra sig* -verbiä, mutta kääntäjä on kuitenkin valinnut toisen verbin, jonka merkitys on 'nyyhkyttää' (W). *Hulka* voi olla myös ihmisen ääntelyä

silloin, kun itkeminen on päättynyt tai päättymässä. Tässä esimerkissä valittaja on ihminen, jolloin esimerkiksi *jämra sig* kuvaa vaikertamista paremmin kuin kääntäjän valitsemat *hulka* ja *pipa*. *Pipa* puolestaan on merkitykseltään hyvin yleisluontoinen: se voi viitata ihmisen, eläimen tai laitteen tuottamaan ääneen, joka on yleensä hiljainen ja lyhytkestoinen. Kolmannessa esimerkissä viitataan Vanessa-nimiseen koiraan, ja myös koiran uikuttamista tai vinkumista kuvaa paremmin jokin muu verbi, esimerkiksi *gny* (suomeksi *vikistä* M, W).

(55) Eiköhän se jo riitä? Anteron äiti *pamautti*. (s. 38)  
Nu räcker det väl ändå? *fräste* Antes mamma. (s. 44)

Tämä ei välttämättä ole pelkästään tiuskimisverbi, mutta olen halunnut luokitella sen tähän. *Pamauttaa-* ja *fräsa-*verbeillä ei ole paljonkaan yhteistä, muuta kuin että asia ilmaistaan epämiellyttävällä tavalla. *Pamauttaa-*verbiin voi liittyä myös ajatus sanomisen yllätyksellisyydestä. *Fräsa-*verbin käännösvastine on *sähistä* tai *sihistä* (W). *Fräsa* on mahdollisesti pitkäkestoisempaa kuin pamauttaminen.

(56) – Tässä on passattu herrasväkeä ja pyydetty piknikille ja yritetty olla ystävällisiä! *kivahti* Rauha ja paiskasi kaukosäätimen sohvapöydälle. (s. 53)  
– Här har vi passat upp på herrskapet och bjudit på picknick och försökt vara vänliga och trevliga! *fräste* Rita och slängde fjärrkontrollen i soffan. (s. 60)

(57) – En ole! Rauha *kivahti* ja marssi rouva Himbergin eteen. (s. 84)  
– Det är jag inte alls, det! *fräste* Rita och marscherade fram otroligt stora, mörkblå ögon med ett lätt förskrämt uttryck. (s. 94)

WSOY pro -sanakirjan mukaan, kun katsoo suomennosta *fräsa-*verbille, verbin suomenkielinen käännösvastine olisi *sähistä* ja *sihistä*. *Sähistä* ja *sihistä* ilmaisevat laryngaalisia äänteitä (Löflund 2004: 7). Kun taas katsoo *kivahtaa-*verbin ruotsinkielistä käännösvastinetta, sama sanakirja tarjoaa vaihtoehdoksi juuri verbin *fräsa*. Kivahtaminen kuvaa nopeaa, kiukkuista tiuskaisua, eli *fräsa-*verbi taas kuvaa hampaiden välistä tulevaa sähähdystä, jolloin huulet liikkuvat vain vähän. Hampaiden välistä tulevia äänteitä kutsutaan dentaaliäänteiksi (Löflund 2004: 7).

Kaikilla sanoilla ei ole kantasanaa eli sanaa, josta uusi lekseemi on johdettu, tai ainakaan kantasanaa ei ole helppo erottaa (Koivisto 2013: 298–300). *Kivahtaa* on tällainen verbi, koska kantasana, jos sellainen on, ei ole laajalti käytössä.

### 3.2.3. Neutraali verbi + adverb

Neutraalin verbin ja sen yhteydessä käytettävän tarkentavan adverbien käyttäminen on hyvin yleinen tapa kuvata kommunikointia ruotsin kielessä. Varsinkin suomen kielestä käännettäessä tämä on yleistä, koska suomen kielen verbit ovat usein kuvaavampia kuin ruotsin kielen verbit. Tätä väitettä tukee aineistoni analyysi, siitä esimerkkejä tässä myöhemmin tässä luvussa.

Ruotsin kielessä adverb voi esimerkiksi kuvailla adjektiivia, verbiä tai kokonaista lausetta. Lauseessa *Hon sjunger vackert* adjektiivista muodostettu adverb kuvaa laulamisen tapaa. (Lindholm 1997: 113) Tavan lisäksi adverbit voivat muun muassa kuvata aikaa, paikkaa, astetta ja olosuhteita (Flyman Mattsson 2021: 74).

Näissä esimerkeissä kääntäjä on käyttänyt neutraalin verbin yhteydessä adverbiä, jotta käänöksessä sävy on saatu säilymään.

(58) – Eikö ollut? Rauha *ihmetteli*. (s. 12)  
– Hade han inte? *frågade* Rita *häpet*. (s.18)

(59) – Sitä ei ole enää, Risto *ihmetteli*. (s. 14)  
– Jag har inte kvar den längre, sa Risto *snopet*. (s. 20)

(60) – Tulipa hänelle kiire, *ihmetteli* herra Lindberg. (s. 29)  
– Värst vad han fick bråttom, sa herr Lindberg *förvånat*. (s. 35)

(61) – Oletko sinä ajanut polkupyörällä noin korkealla? Risto *ihmetteli*. (s. 78)  
– Har du cyklat så där högt uppe? *frågade* Risto *förbluffat*. (s. 89)

Näissä esimerkeissä *ihmetellä*-verbi on kaikissa kohdissa käännetty eri tavalla. Kääntäjä on käyttänyt adverbiä neutraalin verbin kanssa. *Häpet*-sana on suomeksi *hämmästynyt*. (W) Kahdessa muussa käänöksessä alkuperäistekstin merkitys pitkälti säilyy, mutta toisessa esimerkissä *snopen*-adjektiivi kuvaa pettynyttä mielentilaa. Ainakin WSOY:n sanakirja tarjoaa *snopen*-adjektiiville käännösvastineita *nolo* tai *pettynyt*. Kääntäjä on siis

käännösratkaisullaan muuttanut esimerkin numero 59 merkitystä. Esimerkissä 60 merkitys on suunnilleen säilynyt. *Förvånad* viittaa hämmentyneeseen mielialaan (W). Esimerkissä 61 verbiä *fråga* on tarkennettu adjektiivilla *förbluffad*. Se kuvaa 'hämmentynyttä', 'yllättynyttä' tai 'häkeltynyttä' mielialaa (M).

- (62) – Tämähän on todella vaarallinen alue, Rauha *hätäili*. (s. 51)  
– Det här är ju ett riktigt farligt ställe, sa Rita *upprört*. (s. 58)

Tässä käännöksessä kääntäjä on käyttänyt neutraalin verbin yhteydessä adverbiä. *Upprörd*-adjektiivin käännösvastineeksi WSOY pron sanakirja tarjoaa adjektiiveja *tuhtunut, järkyttynyt, kauhistunut, kiihtynyt*. *Hätäillä*-verbin kohdalla samainen sanakirja ehdottaa käännösvastineeksi muotoa *vara bekymrad*. Alkuperäistekstissä Rauha on siis hätäntynyt, mutta käännöksessä hänet kuvataan tuhtuneeksi.

- (63) – Ihan samat nimet kuin meillä, Antero *innostui*. (s. 52)  
– De heter ju precis likadant som vi, sa Ante *konfunderat*. (s. 59)

Esimerkissä on käytetty neutraalia verbiä ja sen yhteydessä adverbiä. Tässä käännöksessä merkitys on muuttunut alkutekstiin nähden. *Konfundera* kuvaa pikemminkin hämmennystä kuin innostusta. Merkityksen lisäksi tyyli on muuttunut, koska lapsenomainen innostus on kontekstista hävinnyt. *Konfundera*-verbi on hivenen ylätyylinen eikä ehkä siten lastenkirjan kielelle tyypillinen.

- (64) – En minä ole tuntematon, sehän olen minä! Etkö sinä tunne minua?  
Rauha *kailotti*. (s. 60)  
– Men jag är ju inte någon okänd, det är ju jag! Känner du inte igen mig? sa Rita *frustrerat*. (s. 69)

*Kailottaa*-verbi viittaa huutamiseen. Käännöksessä Rauha on turhautunut ('frustrerat'). Käännösratkaisu on erikoinen, sillä kirjan kontekstista käy ilmi, että Rauha on itse asiassa tyytyväinen, ettei häntä tunnusteta. Kääntäjä on kenties tulkinnut tilanteen eri tavalla.

- (65) – Se melkein kävi täällä, Rauha *parahti*. (s. 75)  
– Han var nästan här, sa Rita med *darrande röst*. (s. 85)

Kontekstista voi päätellä, että Rauhan parahdus on pelokas. Siksi käännös, jossa Rauha kerrotaan puhuvan värisevällä äänellä, on ymmärrettävä. *Darra*-verbi viittaa WSOY pron sanakirjan mukaan 'tärisemiseen' ja 'värisemiseen'. Tosin 'parahtaminen' on yleensä kovaäänisempää ääntelyä kuin 'sanominen', johon verbi *sa* viittaa.

### 3.2.4. Luokittelemattomat esiintymät

- (66) – Mitäs se teille kuuluu? puhelimessa *kysyttiin*. (s. 7)  
– Det har väl inte ni med att göra! *hördes* i andra ändan. (s. 13)

Käännöksessä ei ole puheaktiverbiä, vaan kääntäjä on valinnut käännökseen fraasin, joka merkitsee 'kuului toisesta päästä'.

- (67) – On se nyt kumma, ettei yksi reikä onnistu, Rauha *puhisi* ja leikkasi lisää. (s. 11)  
– Det är då för märkligt att jag inte kan lyckas med ett enkelt hål, *muttrade* Rita och klippte lite till. (s. 17)

Tässä esimerkissä kääntäjä on halunnut käyttää *muttra*-sanaa, joka tarkoittaisi suomeksi 'mumista'. Toinen vaihtoehto olisi ollut *pusta*-verbi. Kääntäjän tekemälle valinnalle ei löydy mitään kielitieteellistä syytä.

- (68) – Muotoillaan, Rauha *ehdotti* ja leikkasi edelleen. (s. 11)  
– Jag försöker forma till hålet, sa Rita och klippte vidare. (s. 18)

Edellä olevissa kolmessa esimerkissä puheaktiverbi on korvattu toisenlaisella verbillä tai fraasilla. *Ehdottaa*-verbi kuuluu Pajusen luokittelun mukaan alaluokkaan sitoutumisverbit, koska sillä sitoudutaan tulevaan tapahtumaan. Muita sitoutumisverbejä ovat esimerkiksi *suostua*, *vakuuttaa* ja *väittää* (Pajunen 2001: 349)

(69) Ihmiset juttelivat keskenään ja *kehuskelivat*, että onpa harvinaisen mukava ilta. (s. 20)

Folk pratade med varandra och *tyckte att* det var en osedvanligt trevlig kväll. (s. 26)

*Kehuskella*-verbi on käännetty neutraalimmalla *tyckte att* -ilmaisulla. Valintaan ei löydy selkeää syytä.

(70) – Herra Lindberg! Rauha *kuiskasi*. (s. 28)

– Herr Lindberg! *väste* Rita. (s. 34)

Esimerkissä käänöksessä on käytetty *väsa*-verbiä, jonka merkitys on *sihistä* (W). *Kuiskata*- ja *väsa*-verbit kuvaavat molemmat hiljaista puhetta, mutta *väsa*-verbin sävy on yleensä *kuiskata*-verbin sävyä epäkohteliaampi. *Väsa*-verbin kuvaaman puheen kesto on yleensä lyhyempi kuin *kuiskata*-verbin.

(71) – Ne tulevat heti! hän *hikhaisi* Ristolle. (s. 36)

– De kommer på en gång! *upplyste* Rita Risto. (s. 43)

Näissä verbeissä on sävyero. 'Hihkaisemisesta' välittyy innokkuus ja iloisuus, *upplysa* kuvaa pikemminkin neutraalia ilmoittamista, jonka jälkeen ei yleensä käytetä tekstissä huutomerkkiä.

(72) Poliisit *murahtivat* ja marssivat yläkertaan. (s. 37)

Poliserna *muttrade lite* och marscherade sedan upp. (s. 43)

WSOY pron sanakirjan mukaan *muttra* voisi olla suomeksi *mutista* ja *mumista*. Suomen 'murahtaminen' on sävyltään aggressiivisempaa, ruotsin verbi *muttra* taas melko neutraalia äännähtämistä. Lisäksi 'murahtaminen' mielletään helposti lyhytkestoiseksi huomautukseksi, mutta 'mutina' ja 'mumina' voivat olla pitempikkeitä. Myöskään *muttra* ei kerro puheen kestosta.

- (73) Mutta muista, ettet *kysy* sanallakaan Anterolta tästä sukulaisuudesta. (s. 40)  
Men kom ihåg att du inte med et ord *antyder* något för Ante om släktskapet. (s. 46)

Tässä esimerkissä kääntäjä on muodostanut virkkeen eri tavalla alkutekstiin nähden, sillä hän ei käytä ollenkaan kysymiseen viittaavaa verbiä. Käännöksessä puhutaan sukulaisuuteen viittaamisesta tai siitä vihjaamisesta, ei suorasta kysymisestä. *Antydan* käännösvastine on WSOY pron mukaan *mainita*, *viitata* tai *vihjata*.

- (74) – Täti, Risto *sopersi*. (s. 61)  
– Moster, *pep* Risto. (s. 70)

- (75) – Täällä! Rauha *pihisi*. (s. 75)  
– Här! *pep* Rita. (s. 85)

- (76) – Mene katsomaan, Rauha *kähisi* sängyn alta. (s. 75)  
Här! *pep* Rita. (s. 85)

Yllä olevista esimerkeistä näkee, että keskenään hyvin erilaisia suomen verbejä on käännetty ruotsiksi *pipa*-verbillä, vaikka verbivalikoima olisi yhtä monipuolinen myös ruotsissa. *Sopertaa* on ruotsiksi *sluddra*, *pihistä väsa* tai *fräsa* ja *kähistä* samaten *väsa*. Tosin itse miellän 'kähisemisen' kurkusta tulevana äänenä, ehkä hieman käheänä, kun taas *väsa* ja *fräsa* -verbien tuottama ääni tulee hampaiden välistä. Sanakirjalähteistä ei löydy yhtä selkeää verbivastinetta verbille *kähistä*. Jos asian haluaa ilmaista tarkemmin, voi käyttää ilmaisua *sa Rita med hes röst* tai *kraxade Rita*. Joka tapauksessa *pipa*-verbi ei välitä samoja sävyjä kuin alkutekstin verbit näissä esimerkeissä.

Verbit, jotka on johdettu adjektiiveista, kuuluvat adjektiivikantaisiin verbeihin (Koivisto 2013: 298). *Kähistä*-verbin kantasana lienee adjektiivi *käheä*, joka jo lähtökohtaisesti viittaa tietynlaiseen kurkusta tulevaan ääneen.

- (77) – Kyllä minä olen tätä odottanutkin, Rauha *tunnusti*. (s. 63)  
– Jaa, det här har jag väntat på. (s. 72)



Puheaktiverbi puuttuu käännöksestä kokonaan. *Tunnustaa*-verbi kuuluu ilmaiseviin puheaktiverbeihin, joilla kommentoidaan tilannetta tai tapahtunutta puhujan näkökulmasta (Pajunen 2001: 347). Ruotsiksi *tunnustaa* on *erkänna* (W).

(78) Nyt minä pyörryn, Rauha *horisi itsekseen*. (s. 93)  
Nu svimmar jag, *tänkte* Rita som *kände sig alldeles yr*. (s. 105)

Käännöksessä ei ole käytetty alkuperäistekstin tapaan puheaktiverbiä, vaan kerrotaan kaiken tapahtuvan Rauhan pään sisällä *tänka*-verbiä käyttäen. Johtolauseeseen lisätty relatiivilause kuvaa tarkemmin Rauhan tuntemuksia, mikä liity itsekseen horisemiseen. *Tänka*-verbin käännösvastine on *ajatella* (W). *Ajatella*-verbi lukeutuu kognitioverbeihin ja ilmaisee ajatteluprosessia ja subjektin tiedollista tilaa (Pajunen 2001: 313–314).

#### 4. Tulokset ja pohdinta

Olen tässä tutkielmassa verrannut *Hetki lyö*, *Risto Räppääjä* -kirjan verbejä kirjan ruotsinnoksessa *Nu gäller det*, *Risto Rappare* esiintyviin verbien käänkösvastineisiin. Teoksen ovat kirjoittaneet Sinikka ja Tiina Nopola. Käänköksestä vastaa Merit Wager, ja teoksen ovat kuvittaneet Sami Toivonen ja Aino Havukainen. Olen keskittynyt niihin verbeihin, joissa alkukielisen verbin ja sen käänkösvastineen välillä on nähtävissä merkittäviä eroja. Materiaalissani oli yhteensä 78 verbiä, joiden käänkösvastineet eroavat toisistaan. Näistä 37 oli liikettä kuvaavia verbejä ja 41 puhetta kuvaavia verbejä. Yhteensä liike- ja puheverbejä, joissa subjektin tarkoite oli koira, oli kolme kappaletta. Muissa tapauksissa subjektin tarkoite oli ihminen.

Hyperonyymi on sana, joka on ylempänä hierarkiassa kuin taas hyponyymi on hierarkiassa alempana (Ingo 1990: 147) Esimerkiksi *juosta* on *rynnätä*- ja *hölkäätä*-verbien hyperonyymi, kun taas *huutaa* on *sanoa*-verbin hyponyymi. Materiaalissani löytyi useita esimerkkejä siitä, että ruotsinkielinen käänkösvastine oli suomenkielistä alkuperäistekstiä hierarkkisesti ylemmällä tasolla (22 tapausta). Tämän voi nähdä myös käänköskielen pelkistymisenä. Materiaalissani oli myös esimerkkejä päinvastaisesta ilmiöstä, mutta niitä oli vähemmän (15 tapausta).

Luokittelemattomia tapauksia oli materiaalissani paljon, koska molemmat esimerkit olivat kuvailevia, mutta sävy oli eri, alkuperäistekstin verbi oli käänköetty idiomilla tai eri ryhmän verbillä, käänkötjä oli esimerkiksi tulkinnut tilanteen eri lailla ja käyttänyt eri merkityksistä verbiä kuin alkutekstissä.

Tässä kokoon yhteen yleisiä havaintojani liikeverbeistä ja puheaktiverbeistä. Ensimmäiseksi lyhyt yhteenveto liikeverbeistä.

Esimerkissä 15 kuvataan tapausta, jossa käänkötjä on valinnut ruotsinnokseen hierarkkisesti ylemmän verbin verrattuna alkutekstin verbiin. Esimerkki kuuluu seuraavasti: *Autot huristivat maalle*. *Huristaa*-verbin käänkösvastineena on käytetty verbiä *köra*. *Körde* tarkoittaa ajamista yleisesti ja on melko neutraali, kun taas *huristaa* on tietynlaista ajamista. Ajaminen (*köra*) on tässä suhteessa hyperonyymi ja *huristaa* hyponyymi. Sama käänkösratkaisu on tehty esimerkissä 16. *Huristaa*-verbistä tulee ehkä mieleen tietynlainen äänimaisema, ja lisäksi huristaminen on ehkä kiireisempää, jopa

liikennesäännöistä piittaamatonta. Myös kuvitus vaikuttaa tilanteen tulkintaan: kohtauksen kuvituksessa ihmiset autoissaan näyttävät iloisilta ja ajavat holtittomasti. Koska neutraalin *köra*-verbin käyttämisen myötä osa tilanteen komiikasta katoaa, on tilanteen hauskuuden tulkinta pitkälti kuvan varassa, ja ilman kuvaa huumori katoaisi milteipä kokonaan.

Samankaltainen tapaus on esimerkissä 18, jossa ruotsinkielinen verbi on hyperonyymi suhteessa suomen sanaan. Esimerkissä lehdistö ja televisio ryntäsivät paikalle, ruotsinnoksessa oli käytetty ilmaisua *hade kommit*. *Komma*-verbi ei ota kantaa paikkaan siirtymisen tapaan, ja lisäksi ruotsinnoksessa on käytetty eri aikamuotoa – pluskvamperfektiä – jolla ilmaistaan, että lehdistö ja televisio ovat tapahtumahetkellä jo paikalla.

Myös esimerkissä 21 käänнос oli yksinkertaistettu. Henkilön kerrottiin pullistelevan (sirkuksessa), mutta käänнос, *göra konster*, kertoi vain, että henkilö tekee temppuja. *Göra konster* viittaa mihin tahansa temppuun, *pullistelua* taas voisi pitää tempun alalajina.

Siinä missä osa käänновastineverbeistä oli yksinkertaistetumpia kuin alkutekstin verbit, oli suhde myös monissa tapauksissa toisin päin; käänновastine oli hyponyymisuhteessa alkutekstin verbiin, eli käänновastine kuvasi tarkempaa teon tapaa kuin alkutekstin verbi.

Tässä esimerkki materiaalistani olleesta liikeverbistä (esimerkki 5), jossa käänновastine ilmaisee tarkempaa liikkumista kuin alkuperäisteksti, jossa sana *kulki* kuvaa liikkumista paljon yleisemmällä tasolla kuin käänнөkseksi valittu *vanka runt* -fraasi, joka kuvaa taukoamatonta kävelemistä tai kulkemista.

Tässä kokoan vielä yhteen havaintojani puheaktiverbeistä. Puheaktiverbeistä voin mainita esimerkin 48, jossa *gormar* tarkoittaa tietynlaista huutamista eli kovaäänisempää ja aggressiivisempää verrattuna suomen *huutaa*-verbiin.

Materiaalissani oli myös käänнөksiä, joissa ei ollut hyperonyymi–hyponyymi-suhdetta, koska alkuperäistekstin verbiä ja sen käänновastinetta ei voinut luokitella samaan kategoriaan. Aineistossani on jonkin verran myös esiintymiä, joissa käänнөksessä on käytetty neutraalia verbiä ja adverbiä. Näin on luultavasti toimittu, koska ei ole löytynyt helposti suoraa käänновastinetta. Esimerkiksi *parahtaa*-verbin käänновastineena on ilmaus *sa med darrande röst*, jolla kuvataan sitä äänenlaatua, jolla henkilö puhuu.

Esimerkissä 45 on alkuperäistekstissä käytetty *huudahti*-verbiä, joka kuvaa tietynlaista ääntämistä. Huudahtaminen on kovaäänistä ja nopeaa. Huudahtaa voisi olla ruotsiksi *ropa*

*till* tai *skrika till*. Sanakirja antaa *undra*-verbille käännösvaihtoehtoiksi *mieltä*, *haluta tietää*, *ihmetellä* ja *kysellä*. *Undra* on neutraali verbi, joka voi tarkoittaa sekä ääneen ihmettelyä että itsekseen pohtimista. Tästä johtuen on kyseenalaista, kuuluvatko *huudahti* ja *undra* edes samaan kategoriaan. Voidaanko siis edes sanoa, että *huudahti* on *kysellä*-sanan hyponyymi?

*Ihmetellä*-verbi on saanut neljä erilaista käännöstä, kaikki neutraaleja verbejä ja adverbejä niitä tarkentamassa. Neutraalin puheaktiverbin kanssa on käytetty adverbeja *häpet*, *snopet*, *förvånat* ja *förbluffad*, ja kaikilla näillä on hieman eri merkitys tai sävy.

Kun teoksen verbejä on käännetty ruotsiksi, on valittu käännösvastineiksi melko neutraaleja verbejä. Tästä esimerkkinä voisi käyttää verbiä *kehuskella* (esitely esimerkissä 69), jonka käännösvastine ruotsissa on *tycka att*. *Kehuskella* on hyvin vahva verbi ja sisältää voimakkaita konnotaatioita ylistämisestä. Kun vielä ottaa huomioon kulttuuriset piirteet, on kehuskelu Suomen kontekstissa todella voimakas ilmaisu, mutta ruotsin *tycka att*, joka kuvaa yksinkertaisesti mielipidettä, on hyvin neutraali.

Kokonaisuudessaan käännöksestä on tullut neutraalimpi, kun sitä vertaa alkutekstiin, ja katson, että osa alkutekstin huumorista on jäänyt pois, kun verbivalikoimaa on käännöksessä yksinkertaistettu. Esimerkiksi verbit *sopertaa*, *pihistä* ja *kähistä* on kaikki käännetty samalla verbillä, verbillä *pipa*. Ruotsissa olisi kyllä monipuolisemmin erilaisia puheaktiverbejä, mutta kääntäjä on päätenyt käyttämään vain yhtä. *Pipa* kuvastaa piipittämistä, korkeataajuista ääntä, ja se voi olla myös eläimen tai jopa laitteen ääntä. Se voi olla sekä pitkä- että lyhytkestoista. Kolmessa suomenkielisessä esimerkissä äänen laatu eroaa toisistaan. Toisena esimerkkinä voisi käyttää alkutekstin verbejä *kiljua* ja *karjua*, joiden käännösvastineissa on kummassakin tapauksessa ruotsin verbi *skrika*.

Huumori on yksi keskeisimpiä Risto Rappääjä -kirjojen elementtejä ja viehätyspiirteitä. Käännöstä tarkastellessa näyttää siltä, että osa huumorista on riisuttu pois yksinkertaistetuilla käännösratkaisuilla. Vaikka kuvitukset ovat yhtä hauskoja (samat) molemmissa kirjoissa, tekstityyleissä on silti selkeitä eroja. Koska käännöksessä on usein käytetty yksinkertaistettua tai neutraalia verbiä, on tilanteen humoristisen puolen tulkinta lähes tai täysin kuvituksen varassa.

Kirjat ovat Suomessa hyvin suosittuja – niitä on 20 – mutta ruotsiksi niitä on käännetty vain neljä eli ne eivät ole saavuttaneet samanlaista suosiota päätellen siitä, että vain näin pieni osa kirjoista on käännetty ruotsiksi. Olisi mielenkiintoista nähdä, tulisiko ruotsinnoksesta humoristisempi, jos se käännettäisiin suomenruotsalaiselle kohderyhmälle.

Todennäköisesti, koska suomenruotsissa on paljon epävirallisia verbejä, jotka kuvaavat paremmin suomenkielisiä verbejä. Suomenruotsiin on tullut paljon vaikutteita suomenkielisistä verbeistä. Näitä ei kuitenkaan ole voitu tässä käännöksessä käyttää, koska ruotsalaiset lapset eivät ymmärtäisi niitä.

## 5. Lähteet

### Aineslähteet

Nopola, Sinikka – Nopola, Tiina 1997: *Hetki lyö*, Risto Räppääjä. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Nopola, Sinikka – Nopola, Tiina 2004: *Nu gäller det*, Risto Rappare. Bonnier Carlsen Bokförlag, Tukholma.

### Muut lähteet

Cantell, Ilse – Martola, Nina – Romppanen, Birgitta – Sundström, Mats-Peter – Sarantola, Anja – Sarantola, Tauno 2011: *Suomi–ruotsi–suomi-sanakirja*. 15. painos. WSOYpro, Helsinki.

Flyman Mattsson, Anna 2021: *Andraspråkets grammatik*. Studentlitteratur AB, Lund.

Ingo, Rune 1990: *Lähtökielestä kohdekieleen. Johdatusta käännöstieteeseen*. WSOY, Juva.

ISK = Hakulinen, Auli – Vilkuna, Maria – Korhonen, Riitta – Koivisto, Vesa – Heinonen, Tarja Riitta – Alho, Irja 2005. *Iso suomen kielioppi*. 3. painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Koivisto, Vesa 2013: *Suomen sanojen rakenne*. SKS, Hakapaino Oy, Helsinki.

Lindholm, Hans 1997: *Svenska grammatik. Svenska som främmande språk*. 5. painos. Kursverksamhetens förlag, Kristianstad.

Löflund, Juhani 2004: *Suomen fonologian ja morfologian oppikirja*. Åbo Akademi, Painosalama Oy, Turku.

Nevalainen, Sampo 2005: *Köyhtyykö kieli käännettäessä? – Mitä taajuuslistat kertovat suomennosten sanastosta. Käännössuomeksi. Tutkimuksia suomennosten kielestä*. Toim. Mauranen, Anna – Jantunen, Jarmo H. Gummerus kirjapaino Oy, Saarijärvi.

Oittinen, Riitta 1995: *Kääntäjän karnevaali*. Tampere University Press, Tampere.

Oittinen, Riitta 2000: *Translating for Children*. Garland Publishing Inc., New York.

Oittinen, Riitta 2004: *Kuvakirja kääntäjän kädessä*. Lasten Keskus, Saarijärvi.

Oittinen, Riitta 2007: *Tekstilaji ja strategia: Ajatuksia kaunokirjallisesta kääntämisestä. Alussa oli käännös* Toim. Oittinen, Riitta – Mäkinen, Pirjo. Tampere yliopistopaino Oy

Pajunen, Anneli 2001: *Argumenttirakenne. Asiantilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä*. SKS, Gummerus Kirjapaino Oy, Helsinki.

- Palomäki, Ulla 2004: Kääntäjät ja suomen kieli. Kieli, teksti ja kääntäminen. Language, Text and Translation. Toim. Jorma Tommola. Turun yliopisto. Painosalama Oy, Turku.
- Puurtinen, Tiina 2000: Lastenkirjallisuuden kääntäminen: Normit, luettavuus ja ideologia. *Käännöskirjallisuus ja sen kritiikki*. Toim. Paloposki, Outi – Makkonen-Craig, Henna. Yliopistopaino, Helsinki.
- Puurtinen, Tiina 2005: Käännössuomen piirteitä lastenkirjallisuudessa. *Käännössuomeksi. Tutkimuksia suomennosten kielestä* toim. Mauranen, Anna – Jantunen, Jarmo H. Tampere University Press, Gummerus kirjapaino oy, Saarijärvi.
- Sajavaara, Kari 1980: Kontrastiivinen kielentutkimus ja virheanalyysi. *Soveltava kielitiede*. Toim. Kari Sajavaara. Gaudeamus.
- Salo, Marika 2015: *Kääntäjän ratkaisut teoksessa Nu galler det, Risto Rappare*. Kandidaatintutkielma, Åbo Akademi, Turku.
- Tiisala, Seija 1997: Kontrastiivinen analyysi ja kääntäjä. *Kontrastiivinen tarkastelu kääntäjän apuna*. Toim. Nina Korimo-Girod. Yliopistopaino, Helsinki.
- Täppinen, Tanja. 2003 *Kuvakirjan kääntäminen lapselle. Esimerkkinä Janoschin Das Kleine Panama-Album*. Pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto.
- Vanhatalo, Ulla 2005: *Kyselytestit synonymian selvittämisessä. Sanastotietoutta kielenpuhujilta sähköiseen sanakirjaan*. Helsingin yliopisto, Yliopistopaino.
- Vehmas-Lehto, Inkeri 1999: *Kopiointia vai kommunikointia?* Johdatus käännösteoriaan. Finn Lectura, Yliopistopaino, Helsinki.
- Wall, Barbara 1994: *Narrator's Voice. The Dilemma of Children's Fiction*. Macmillan Press Ltd, Chippenham, Wiltshire.

#### Sähköiset lähteet

Tieteen termipankin kotisivu

Tieteen termipankin kotisivu [Viitattu 5.8.2021] Saatavissa:

[https://tieteentermipankki.fi/wiki/Nimitys:kontrastiivinen\\_kielentutkimus](https://tieteentermipankki.fi/wiki/Nimitys:kontrastiivinen_kielentutkimus)

MOT-sanakirjan kotisivu

MOT-sanakirja. Kielikone Oy. Helsinki. [Viitattu 1.2.2022] Saatavissa: <https://www.sanakirja.fi/>. Verkkajulkaisu HTML. Päivitettävä julkaisu. Viikoittain päivittyvä julkaisu

Sinikka ja Tiina Nopolan yhteinen kotisivu Risto Rappääjästä. [Viitattu 6.2.2022] Saatavissa: <http://www.ristorappaaaja.fi/sinikka-ja-tiina-nopola/>

Tammen sivut Sinikka Nopolan biografia. [Viitattu 6.2.2022] Saatavissa: <https://www.tammi.fi/kirjailija/sinikka-nopola>

Kirjasammon kotisivut Tiina Nopola [Viitattu 6.2.2022] Saatavissa: <https://www.tammi.fi/kirjailija/tiina-nopola>

Tammen sivut Tiina Nopolan biografia [Viitattu 6.2.2022] Saatavissa: <https://www.tammi.fi/kirjailija/tiina-nopola>

Tammen sivut Risto Rappääjä –kirjasarja [Viitattu 10.2.2022] Saatavissa: <https://www.tammi.fi/?s=Risto%20r%C3%A4pp%C3%A4j%C3%A4>

Risto Rappääjä -kirjojen käännökset. [Viitattu 10.2.2022] Saatavissa: <http://www.tiinanopola.com/teokset/kaannokset-muille-kielille/>

Risto Rappääjä näytelmät, musikaalit ja elokuvat [Viitattu 10.2.2022] Saatavissa: <http://www.tiinanopola.com/teokset/naytelmat-musikaalit-ja-elokuvat/>